

Een paar bladzijden

UIT DE

Geschiedenis van Zuid-Afrika

DOOR

P. K A T Pzn.

Leeraar aan de Hoogere Burgerschool te Zutphen.

ZUTPHEN,
W. J. THIEME & Cie.

Pages cent 1960

Prijs 30 cts.

Een paar bladzijden

UIT DE

Geschiedenis van Zuid-Afrika

DOOR

P. K A T Pzn.,

Leeraar aan de Hoogere Burgerschool te Zutphen.

ZUTPHEN,
W. J. THIEME & Cie.

Naast de vele werken en werkjes over Zuid-Afrika, die in onze dagen het licht zien, vraagt dit boekje een bescheiden plaatsje.

De schrijver heeft zich ten doel gesteld op eenvoudige wijze de voornaamste feiten te verhalen, die de gespannen verhouding hebben veroorzaakt tusschen de Zuidafrikaansche republiek en 't Britsche gouvernement.

Nu aller oogen op het zwarte werelddeel gericht zijn, meenen de uitgevers, dat deze schets het publiek niet onwelkom zal zijn.

Een paar bladzijden uit de geschiedenis van Zuid-Afrika.

»Onbekend maakt onbemind.» Dit volksspreekwoord is volkomen van toepassing op de beoordeeling, waaraan onze stamverwanten in Zuid-Afrika blootstonden van de zijde van 't beschaafd Europa, een twintigtal jaren geleden. Toen was de belangstelling ook hier te lande in het lot der Boeren al even gering als de kennis van hun land, hun zeden en gewoonten, hun karakter en godsdienst. En al moge 't weinig verwondering wekken, dat de groote zendeling en ontdekkingsreiziger Dr. David Livingstone van zijn standpunt als Engelsman in hen onverzoenlijke vijanden meende te zien van de zending en de beschaving; vreemder is het, dat een man als Burgers, die midden onder hen had gewoond, deze menschen nog zoo weinig had leeren kennen. Hij toch beweerde dat hun kalme vastberadenheid wel in staat was have en goed te verdedigen tegen Kaffers en leeuwen, maar van hun moreelen moed, die hen zou bezielen om voor een groot beginsel, voor vaderland en vrijheid, het leven te wagen, had hij weinig verwachting.

De gebeurtenissen in Zuid-Afrika, na 1880, de kloekmoedige worsteling der Afrikaners tegen de Britsche overheersching, hun blijken van dapperheid en heldenmoed in de slagen bij Laings-Nek en Amajoeba, de snelle ontwikkeling en de bloei der Boerenrepublieken, hebben in Nederland en in een groot deel van Europa het oordeel over deze Afrikaners belangrijk in hun voordeel gewijzigd. Onverschilligheid en minachting hebben plaats gemaakt voor belangstelling en bewondering. Duizenden, hier te lande, die reeds lang met het geloof hunner zeventiende eeuwse voorvaderen gebroken hebben,

gewagen met eerbied van het onwrikbaar geloof dier Boeren in eene hoogere wereldorde, van hun kinderlijk vertrouwen op de hulpe van God, die ten lange leste, hoe de momenteele uitslag van den strijd ook moge zijn, toch recht en gerechtigheid zal doen zegevieren.

Hoe heerlijk ware het geweest en hoe geheel anders zou de toestand in Zuid-Afrika thans zijn, indien den bewoners van Groot-Brittanje de schellen van de oogen waren gevallen, indien ze de degelijke eigenschappen van de blanke onderdanen der Britsche kroon op rechte waarde hadden leeren schatten. Een onpartijdig Engelschman (Dr. Theal) heeft eens gezegd: »Geen volk, dat niet van Britsche afkomst is, leverde ooit zulk voortreffelijk materiaal om samen te smelten met eerlijke Britsche onderdanen als de bewoners van Zuid-Afrika, toen zij door verovering onder Engelsche heerschappij kwamen.» 't Is te vreezen dat Engeland de waarheid dezer woorden eerst zal erkennen, als het telaat zal zijn, als het antagonisme tusschen beide volken, — volken, die één godsdienst belijden, denzelfden God aanbidden, zoo diep zal zijn geworteld, dat aan uitroeien niet meer te denken valt.

Maar de zaden van achterdocht en wantrouwen zijn reeds sedert jaren gestrooid en door verschillende omstandigheden gekweekt. De hoofdoorzaken van deze wanverhouding moeten gezocht worden in een ijver zonder verstand, door de Engelschen getoond betreffende het emancipeeren der naturellen, en in de ongunstige geruchten, door ambtenaren, speculanten, kooplieden, soms ook door zendelingen verbreid, aangaande het karakter en het streven der Boeren.

Voor een juist inzicht in den tegenwoordigen toestand is het noodig een oog te slaan in de geschiedenis van Zuid-Afrika, gedurende de laatste negentig jaren.

Zooals iedereen weet, werd de Kaapkolonie tijdens de Fransche overheersching in 1806 door Engeland in bezit genomen. De kolonisten beschouwden deze gebeurtenis of met onverschilligheid, of met zekere mate van blijdschap. En daarvoor was wel oorzaak. De Engelschen schaften het hatelijke monopolie-stelsel van de Oostindische Compagnie af en voerden

den vrijen handel in. Bovendien bekommerden de Engelsche ambtenaren, die in en om Kaapstad resideerden, zich in de eerste jaren weinig om de bewoners van 't binnenland en lieten den kolonisten een groote mate van vrijheid. Anders werd het een tiental jaren later, toen Engeland zich, na Napoleons val, in 't bezit van het wingewest bevestigd zag. Nu meende het beschermend te moeten optreden voor het lot van Hottentotten, Negers en Kaffers. De zendelingen van der Kemp en Read vooral beschuldigden de Boeren van onderdrukking en mishandeling der naturellen. Sedert het laatst der vorige eeuw was Engeland vooraan getreden op de baan, om de zegeningen van het Christendom te brengen aan de Heidenen, getrouw aan het bevel van Jezus: »Predikt het evangelie aan alle menschen.» Te lang reeds waren de zwarte bewoners van Afrika door de Christenen aangezien als slachtoffers van den vadervloek, eens door Noach uitgesproken over zijn goddeloozen jongsten zoon Cham. Dien schandelijken toestand te doen ophouden, het juk der dienstbaarheid hun van de schouders te nemen, was een edele daad.

Maar Engeland vergat daarbij, dat de vruchten van evangelieprediking en beschaving eerst na jaren van ernstigen voorzichtigen arbeid kunnen worden geoogst, dat emancipatie niet alléén in staat is wilde menschen de zegeningen der vrijheid te doen genieten. Bovendien verloor Engeland het belang van zijn landbouwende en veehoudende onderdanen, wien het de noodige werkkrachten zoo plotseling ontnam, geheel uit het oog, terwijl het zich maar al te zeer geneigd toonde door een te groote vooringenomenheid met de naturellen, zonder nauwgezet onderzoek, de Boeren in 't ongelijk te stellen, wanneer deze beschuldigd werden van mishandeling hunner dienstbaren.

In 't najaar van 1815 reeds werd zekere Bezuidenhout bij de commissie van onderzoek, aangesteld door het ministerie van koloniën, aangeklaagd en voor de rechtbank geroepen. Bezuidenhout weigerde te verschijnen en had de vermetelheid zich, alleen geholpen door een getrouwen bediende, tegen de Engelsche soldaten, die hem gevangen wilden nemen, in zijn

veekraal te verdedigen. Hij kon den ongelijken kamp niet lang volhouden en werd doodelijk getroffen. Zijn broeder Johannes plantte toen de vaan van den opstand en voerde een tijdlang den strijd met afwisselend geluk, totdat hij en zijn aanhangers door de overmacht werden gevangen genomen. Streng was het vonnis, over Bezuidenhout en vier van zijn voornaamste partijgangers uitgesproken. Ze werden tot de galg verwezen en ondergingen den smadelijken dood den 6den Maart 1816 bij Slagters-Nek. Deze gebeurtenis wekte bij de Boeren veel verbittering.

Maar er was meer. De Hottentotten, tot nu toe in dienst der kolonisten, en door dezen waarlijk, met weinig uitzonderingen, menschelijk behandeld, werden overmoedig, toen ze de verhouding leerden kennen, waarin hun meesters tot de Engelsche philanthropen stonden, zeiden hun diensien op en stroopten het land af als rooverbenden, tot groote schade van de Boeren.

Een gedeelte van hun arbeid lieten deze laatsten verrichten door slaven. 't Engelsche gouvernement begon reeds in 1815 't getal der slaven tot een minimum te beperken en stelde een beambte aan om ze te beschermen, door b.v. den duur van hun arbeid te bepalen. Een dergelijke maatregel gaf natuurlijk aanleiding tot velerlei klachten en veroordeelingen. De Boeren trachtten middelen te vinden om langs geleidelijken weg tot geheele afschaffing der slavernij te komen. Zij richtten een philanthropische vereeniging op, die ten doel had alle jonge slavinnen vrij te koopen, deze meisjes te doen opvoeden en dan een kleine som te harer beschikking te stellen. Een driehonderdtal meisjes werd in den tijd van een paar jaar vrijgemaakt. Tot het gouvernement werd het verzoek gericht deze vereeniging te steunen met een subsidie van 70 à 80 duizend pond sterling. Men berekende, dat in 1830 de slavernij dan geheel zou zijn afgeschaft. Het verzoek werd gegeven van de hand, de afschaffing der slavernij geproclameerd en voor elken vrijgelaten slaaf een schadevergoeding van 25 pond sterling toegestaan, meestal slechts een zesde deel van den prijs, dien de eigenaar voor den slaaf had besteed.

In de oostelijke streken der kolonie, aan de grenzen van

het Kafferland, hadden de Boeren nog met andere bezwaren te kampen, n.l. met de rooftochten der inboorlingen. Herherhaalde malen dienden de Boeren klachten in bij het gouvernement over de schade, hun door de Kaffers berokkend. Ze boden aan, zelf ten strijde te trekken, ten einde de roofzucht der lastige bureu te beteugelen. Dit werd niet goedgevonden, maar evenmin was de regeering te bewegen afdoende maatregelen te nemen tegen de ongerechtigheden dezer natu-
 rellen. Deze laatsten hadden te Kaapstad invloedrijke bescher-
 mers. Vooral de zendeling Dr. Philips gaf de meening voedsel, dat de Kaffers zedelijk ver boven de Boeren stonden. Door de zwakke en toegeeflijke houding der Engelsche regeering overmoedig geworden, waagden de Kaffers in December 1834 een stouten inval in 't gebied der Boeren, verbrandden hun woningen, vermoordden een menigte kolonisten en voerden als buit meer dan 100000 koeien en 150000 schapen weg. De toenmalige gouverneur, Sir Benjamin d'Urban, was een rechtschapen man, die de fouten zijner voorgangers trachtte te herstellen. Op staanden voet zond hij een militaire macht naar de oostelijke grenzen en riep de kolonisten op, om mede te velde te trekken, terwijl hij hun geheele schadevergoeding beloofde. De roovers werden gestraft, maar de vergoeding bleef uit. 't Ministerie van koloniën beantwoordde de aanvraag van den gouverneur met de bewering, dat de Boeren daarop geen aanspraak hadden, dat de strijd op onverstandige en wreede wijze was gevoerd en dat het recht aan de zijde der Kaffers was. De houding der Engelsche regeering leverde den kolonisten het bewijs dat ze op bescherming of handhaving hunner rechten van die zijde niet meer konden rekenen, en dat hun geen anderen weg openstond dan elders een nieuw vaderland te zoeken. De Kafferoorlog werd de aanleiding tot de gebeurtenis, die in de geschiedenis van Zuid-Afrika bekend is als »de Groote Trek.» Reeds in 1836 maakten verscheiden Boeren uit de oostelijke districten hun vastigheden te gelde, dikwijls voor bespottelijk lage prijzen en begonnen hun tocht in noordelijke richting. Hoewel van den kant der Engelsche regeering middelen werden beproefd om deze landverhuizing

te keeren en haar als onwettig te brandmerken, verklaarde de vice-gouverneur der kolonie, Stockenstrom, dat de bestaande wettelijke bepalingen alleen toepasselijk konden geacht worden op aangeklaagden of verdachte personen, maar niet op vrije burgers.

Men heeft van Engelsche zijde als oorzaken van den grooten uittocht vermeld de afschaffing der slavernij en het streven der ontevreden kolonisten, om zich te onttrekken aan het wettig gezag.

Op waardige wijze heeft Piet Retief te Grahamstad, in 1837, dit beweren tegengesproken. Hij vermeldt als de ware oorzaken de schade aangericht door de landlopende geëmancipeerde naturellen, de onveiligheid, die tengevolge daarvan overal heerschte, de groote verliezen, door de kolonisten geleden, wegens de invrijheidstelling der negerslaven, de rooftochten der Kaffers, waardoor veel Boeren tot volslagen armoede waren vervallen en de onware geruchten omtrent de Boeren in Engeland verbreid, waartegen het hun niet gegund was zich te verdedigen.

De eerste trek werd ondernomen onder aanvoering van Louis Trieckhard. De landverhuizers waren meest afkomstig uit het district Albanië, waarvan Grahamstad de hoofdstad is. Later sloot zich een ander gezelschap bij hen aan, onder de leiding van Van Rensburg. Het reizen geschiedde met de dikwijls beschreven ossenwagens door ongebaande wildernissen; nu eens door woestijnen, waar de raderen der wagens tot de assen in 't zand zonken, of over een klippigen rotsgrond, waar de plompe voertuigen schokten en schud'den of ze te bersten zouden springen; dan weer door vriendelijker prairievlakten of over begroeide kopjes. Rivieren moesten op niet te diepe plaatsen worden doorwaad en bij hoogen waterstand was men verplicht soms dagen lang voor den stroom te blijven liggen, tot het peil lager geworden was.

Het reisgezelschap trok ver de binnenlanden in tot aan het noord-oosten van de tegenwoordige Transvaal, het district Zoutpansberg. Vandaar wendde zich Trieckhard naar 't oosten, om door 't gebergte de zee te bereiken. Dit gelukte hem. Hij kwam aan de Delagoabaai, maar werd hier met een groot

deel zijner reisgenooten het slachtoffer der koorts. Rensburg was van Zoutpansberg nog meer noordwaarts getrokken, maar stiet hier op vijandige Kafferstammen. Hij en allen, die met hem waren, op twee kinderen na, werden door de wilden vermoord.

De Boeren, tot den tweeden trek behoorende, waren afkomstig uit de meer noordelijk gelegen streken der Kaapkolonie, n.l. uit het Tarkadistrict en de buurt van Colesberg. Onder aanvoering van den uitnemenden Hendrik Potgieter trokken ze, in 't geheel \pm 40000, (onder wie ook de tegenwoordige president der Zuid-Afr. republiek Stephanus Johannes Paul Kruger, toen een knaap van elf jaar, zich bevond) over de Oranjerivier. Ze strekten voorloopig hun reis niet verder uit dan tot in 't noordelijk deel van den tegenwoordigen Oranje-Vrijstaat, waar een hoofd der Bataungs, een Kafferstam, hun een gedeelte van zijn gebied tot woonplaats afstond. De uitgestrekte landstreek ten n. van de Vaalrivier, de tegenwoordige Transvaal, meer dan negen maal zoo groot als Nederland, werd voor een deel beheerscht door den machtigen Mozilikatze, het hoofd der Matebele, die van tijd tot tijd de streken ten zuiden der Vaalrivier kwam afstroopen. En nu hoopte de vorst der Bataungs in de Boeren niet te versmaden bondgenooten te vinden tegen dien sterken vijand. Potgieter deed in Mei 1836 van daar een verkenningstocht naar 't noorden, naar Zoutpansberg, misschien reeds om onderzoek te doen naar de verkeerswegen, die van daar de zee bereikten. Hij had de onvoorzichtigheid gehad geen geschenk te brengen aan Mozilikatze, zooals Engelsche kooplieden dit gewoon waren, wanneer ze door zijn land trokken. Hierover vertoornd, deden de Kaffers een aanval op de Boeren. Deze verdedigden zich met groote dapperheid in hun laager of wagenburg, maar konden niet beletten, dat bijna al hun vee als buit werd weggevoerd. Te rechter tijd kwam een gezelschap Boeren onder Gerrit Maritz hun te hulp. Deze viel kort daarna den Matebele-hoofdman aan in zijn hoofdstad Mesiga, aan de Limpopo, en dwong hem, zich ten noorden der rivier terug te trekken. Het door de Matebele verlaten land, het zuidwesten van de Transvaal,

werd alzoo 't eigendom der Boeren. Toen de overwinnaar der Matebele, Gerrit Maritz, in zijn laager bij Thaba Unchu, ten oosten van het tegenwoordige Bloemfontein, teruggekeerd was, vond hij daar een nieuw gezelschap landverhuizers onder Piet Retief, een man, die bij de kolonisten in hooge achting stond. Een groot deel der trekkers benoemden daarom Retief tot opperbevelhebber. Deze benoeming viel niet in den smaak van de aanhangers van Potgieter.

't Gevolg was, dat een duizendtal wagens, met Retief en Maritz aan 't hoofd, zich oostwaarts wendden, en een weg vonden door het Drakengebergte naar het tegenwoordige Natal, toen in 't bezit van den Zoeloe-koning Dingaan. 't Land was, tengevolge van het wanbestuur van den vóór Dingaan regeerenden Zoeloevorst Chaka, grootendeels van inwoners beroofd. De Boeren besloten pogingen aan te wenden om van Dingaan een uitgestrekt gebied te koopen. Na eenige bezwaren scheen dit pogen met een gunstigen uitslag te zullen worden bekroond. Retief begaf zich in Januari 1838 met 73 man en een 30 tal Hottentotten te paard naar Umgongkloof, naar de kraal van Dingaan, om het koopcontract te sluiten. De verraderlijke wilde ontving de Boeren oogenschijnlijk met voorkomende vriendelijkheid, maar terwijl hij door zijn Zoeloes een dans liet uitvoeren, gaf hij onverwacht een teeken, en allen werden vermoord. Ook het nabij liggend laager werd overvallen en onder de vrouwen en kinderen een vreeselijk bloedbad aangericht, daar de meeste mannen, geen kwaad vermoedende, op de jacht waren. Deze treurige gebeurtenis had plaats aan de Bushmansrivier. De herinnering daaraan wordt bewaard in den naam van het dorp *Weenen*. Er zijn veel zulke tragische namen in Zuid-Afrika. De wraak toefde niet. De dappere Andries Pretorius, aan 't hoofd van een nieuwen »trek" uit de Kaapkolonie gekomen, rukte weldra met een kommando van nog geen 500 man 't land van den verrader binnen, versloeg de twintigmaal sterkere legermacht der Zoeloes en stak hun hoofdstad in brand, den 16 December 1838, een dag, sedert onder de Boeren gevierd als Dingaansdag. Met den opvolger van Dingaan werd daarna het contract ge-

sloten. In het verworven gebied werd Pieter Maritzburg (genoemd naar Pieter Retief en Gerrit Maritz) en Durban, aan Port Natal, gesticht. Niet lang mochten zich de Boeren in 't rustig bezit van hun land verheugen Toen eenige jaren later de landverhuizers verplicht waren een Kafferhoofdman, die zich aan veediefstal schuldig maakte, tot zijn plicht te brengen, werd dit voor Engeland een oorzaak zich met Natal te bemoeien, en te Durban troepen aan wal te zetten. In den beginne streden de Boeren met schitterenden uitslag, maar later werden ze teruggeslagen.

't Einde was, dat Natal in Februari 1842 werd geannexeerd. De volksraad te Pieter Maritzburg schreef aan den gouverneur van de Kaapkolonie, Sir George Napier: »Wij weten, dat er een God is, die hemel en aarde beheerscht, die gewillig en machtig is de zwakken tegen onderdrukkers te beschermen. Op Hem vertrouwen wij en op de rechtvaardigheid onzer zaak. Indien het Zijn wil is, dat wij, onze vrouwen en kinderen, totaal vernietigd worden, zullen wij ons ootmoedig aan Zijn wil onderwerpen. Wij willen de macht van Engeland niet uitdagen, doch wij kunnen niet toelaten dat macht over recht zal zegevieren, zonder er tegen gepestesteerd te hebben met al de krachten, die wij bezitten.» — De toestand in Natal werd weldra onhoudbaar. Vóór de annexatie was door den volksraad aan elken landverhuizer 4000 morgen grond toegewezen. De Engelsche regeering beperkte dit gebied tot de helft. Het stelen en rooven der Kaffers ging weer zijn ouden gang en door de philanthropie der Engelschen werden den Boeren de handen gebonden.

Dan maar liever den zwervelingsstaf weer opgevat en opnieuw ontelbare moeiten en gevaren het hoofd geboden! Zoo had in 1848 een nieuwe uittocht plaats onder den kloeken Pretorius. De Engelsche gouverneur Sir Harry Smith moest erkennen, dat deze uittocht een tooneel van groote ellende te aanschouwen gaf. »Het ging mij aan het hart,» schreef hij, drie of vier honderd huisvaders zóo diep bekommerd te zien. Goede vriend, heer gouverneur, spraken zij, wij leefden onder een bestuur, waaronder wij tevreden zouden geweest zijn en

waarvoor wij eerbied hadden. Maar men vertrouwde ons niet. Men gaf ons te weinig land en liet ons niet toe meer te koopen. De Kaffers hebben zich (op Englands uitnoodiging) naast ons neergezet en bezit genomen van onze landerijen. Daarom hebben we ons erf, onze vruchten, den te velde staanden oogst, onze tuinen, die wij met zooveel zorg en vlijt bearbeid hadden, wij hebben dit alles verlaten. Wij verlangen met heimwee naar de rust, de eenzaamheid der woestijnen." 1)

Bij de trekkers uit Natal sloten zich een menigte Boeren aan, die reeds in de streken tusschen de Oranje- en de Vaalrivier, in den tegenwoordigen Oranje-Vrijstaat, een woonplaats hadden gekozen. Want ook hier had Engeland hen niet met rust gelaten.

Toen Natal in 1838 was geannexeerd, was het gebied van den Vrijstaat onafhankelijk gebleven. Het getal blanke inwoners nam van jaar tot jaar toe, door telkens nieuw aankomende landverhuizers uit de Kolonie. De verhouding tot de naturellen was over 't geheel van vredelievenden aard. Alleen de Griqua's, een volk tot de Hottentotten behoorende, en staande onder bescherming van 't Londensche zendinggenootschap, waren minder vriendschappelijk ten opzichte van de Boeren gezind. Een op zichzelf weinig belangrijke gebeurtenis gaf aanleiding tot vijandelijkheden. Een veldkornet der Boeren had een paar naturellen, die zich aan diefstal hadden schuldig gemaakt, als straf een dertigtal stokslagen opgelegd. De Griqua's protesteerden hiertegen en verklaarden den kolonisten weldra den oorlog. Ze raakten in de buurt van Philippolis slaags met een kommando Boeren. Nauwelijks was 't gevecht begonnen, of men zag een afdeeling Engelsche ruitery verschijnen onder den overste Richardson. De Boeren staakten oogenblikkelijk het gevecht en verklaarden, niet tegen Engelsche troepen te willen strijden. Richardson ontnam hun de wapenen en liet hen daarna ongehinderd aftrekken. Tegen deze handelwijze, waardoor den Boeren de middelen ontnomen waren om door de jacht in hun onderhoud te voorzien, dienden dezen een protest in bij

1) Dr. J. A. Roorda Smit, De Transvaalsche republiek.

de regeering der Kaapkolonie. Hun afgevaardigde werd zelfs niet eens door den gouverneur ontvangen. De hooge ambtenaar stond op het punt naar Europa terug te keeren, en werd door andere bezigheden verhinderd aan hun klachten gehoor te geven. Hij vond het beter deze splinterige regeeringsaangelegenheden aan zijn opvolger over te laten. Die opvolger, Sir Harry Smith, (boven reeds genoemd) landde weldra te Kaapstad. Hij was een waarlijk welwillend en godsdienstig man, die den Boeren een goed hart toedroeg, maar het stond bij hem vast, dat zij alleen dan de volle welvaart zouden genieten, als ze zich onder Britsche vlag schaarden. Op zijn reis naar Natal, 't was in 't begin van 1848, kwam hij door den Vrijstaat en werd er met vriendelijkheid ontvangen. De Vrijstaatsche Boeren waren in twee partijen verdeeld. De minst talrijke partij wenschte zich weer te plaatsen onder 't Engelsche gouvernement. De meerderheid was voor onafhankelijkheid. De gouverneur ontmoette slechts de afgevaardigden der minderheid, en hield het gevoelen van deze voor den wensch van 't geheele volk. Hij bleef in deze begoocheling, daar de afgevaardigden der anti-Engelsche partij eerst op de plaats aankwamen, waar zij bij den gouverneur audientie wilden vragen, toen deze reeds vertrokken was. Sir Harry Smith proclameerde daarop den 2den Februari 1848 de annexatie van den Vrijstaat.

De begoocheling duurde niet lang. Toen de gouverneur na eenige weken in zijn residentie was teruggekeerd, vernam hij tot zijn leedwezen de ware toedracht. Hij ontving n.l. een schrijven van Pretorius, die zich inmiddels te Potchefstroom, in 't zuiden van de Transvaal, had gevestigd, maar daarom de zaken aan deze zijde der Vaalrivier niet uit het oog had verloren. In dit schrijven werd nadrukkelijk verklaard, dat verreweg de meerderheid der Vrijstaters een republiek wenschten. De gouverneur, wanende inderdaad met de Boeren op een vriendelijken voet te staan, kon zich hun ontevredenheid niet verklaren en was zeer teleurgesteld. Hij richtte aan hen een proclamatie, waarin hij hen wees op hun stamverwanten in de Kolonie, die onder 't Engelsch beheer het vette der aarde genoten, »wol, koren, schapen, paarden, rundvee ver-

kochten, de weldaden en het geluk deelden van een beschaafde omgeving en des Zondags in fraaie rijtuigen naar de kerk konden rijden." Maar ook waarschuwde hij hen voor de ellenden des oorlogs, die niet zouden uitblijven, wanneer ze zich oproerig mochten toonen, en zijn goede bedoelingen bleven misduiden. »Want», schreef hij, »in dit leven is men verplicht aan de edelste gevoelens grenzen te stellen. Helpt mij, bid ik u, dat ik niet genoodzaakt moge zijn, die te overschrijden, en laat liever ons gemeenschappelijk gebed ten hemel gezonden worden!»

Alleen op de bevolking der zuidelijke streken hadden deze woorden invloed. Pretorius en de zijnen bleven onverzettelijk en voegden de daad bij het woord. In Juli hadden ze een lager gevormd bij Bloemfontein. De Britsche president aldaar, majoor Warden, die nauwelijks 50 man onder zijn bevelen had, werd uitgenoodigd het land te verlaten. Hij willigde 't verzoek in en werd door eenige Boerenofficieren uitgeleid tot de Oranjerivier. Nauwelijks had men te Kaapstad deze tijding vernomen, of de gouverneur stelde zich aan 't hoofd van een kleine troepenmacht en trok naar 't noorden om de opstandelingen te tuchtigen. In zijn verontwaardiging verklaarde hij Pretorius vogelvrij en stelde een som van twee duizend pond op zijn hoofd. Nadat Sir Harry Smith te Colesberg was aangekomen, liet Pretorius hem om een onderhoud verzoeken. Zooals te verwachten was, werd dit verzoek afgeslagen. Den vertegenwoordiger van de Britsche kroon was 't niet mogelijk in onderhandeling te treden met een rebel, die buiten de wet gesteld was. De troepen trokken voort tot den oever der Oranjerivier. Nu zond de gouverneur een bode met een boot over den stroom. Hij wenschte een paar officieren, met name genoemd, en tot wie Paul Kruger behoorde, in zijn legertent te ontvangen om met hem te onderhandelen. Pretorius, vertoornnd over de belediging hem door den gouverneur aangedaan, weigerde dit kortaf. Zodoende moesten de wapenen beslissen. De Boeren lieten de Engelschen ongehinderd over den stroom trekken en het kwam bij Boomplaats tot een treffen, waarin de eerstgenoemden groote

dapperheid toonden, tienmaal met slechts driehonderd man het driemaal sterkere Engelsche legertje aanvielen, maar ook telkens werden teruggeslagen. Eindelijk zag Pretorius dat het verloren spel was en vluchtte in allerijl naar de Transvaal. De gouverneur deed zijn intocht te Bloemfontein en legde den Vrijstaters een contributie op van tienduizend pond. Jammer, dat een onvoorzichtige daad hem zeer in de achting der overwonnenen deed dalen. Op 't slagveld was een jonge Boer gevangen genomen, die niet had kunnen vluchten, omdat zijn paard hem was ontloopen. Deze jongeling werd, tegelijk met een Engelschen deserteur, door den krijgsraad ter dood verwezen, en het wreede vonnis aan hem voltrokken, niettegenstaande de smeekbeden zijner vrienden en verwanten. Dit was weer een der vele feiten, die de klove van vijandschap tusschen beide volken in den loop der jaren verbreedden.

Zoo wapperde weer de Engelsche vlag tusschen Oranje en Vaal. Maar 't Britsche gouvernement zou het ondervinden, dat uitbreiding van vermogen en grondgebied soms een lastige vermeerdering van zorgen en moeiten tot nasleep heeft.

Ten oosten van den Vrijstaat, in de woeste maar natuurschoone kloven en valleien van het Kathlamba- of Drakengebergte, had een jong en dichterlijk, maar wreed en heerschezuchtig Kafferhoofdman Moshesh (Moshueshue) uit een samenraapsel van gevluchte Beetsjoeanen en Boschjesmannen een rijkje weten te stichten, dat in weinige jaren zich ontwikkelde tot een zekere mate van welvaart en macht, en dat door de naburen gevreesd was wegens zijn brutale rooftochten. Ook de Vrijstaters hadden van de diefstallen dezer Basoeto's veel te verduren. Ze beklaagden zich bij 't Engelsche gouvernement, maar met weinig gevolg. Alleen de gouverneur van Natal zond een zeventhonderdtal gewapende Zoeloes en een paar regimenten. De Britsche president te Bloemfontein riep tegelijkertijd duizend Boeren op om Moshesh te bestrijden. Want de Basoeto's hadden een leger van tienduizend man op de been, voor 't meerendeel uitmunten bereiden manschappen, die met hun vlugge paarden niet alleen op 't open veld wisten te manoeuvreeën, maar zich ook met groote ge-

makkelijkheid bewogen door de ravijnen en over de steile paden van 't bergland. De ontevredenheid der Boeren over de onvoldoende bescherming, hun verleend door de Britsche regeering, openbaarde zich, toen van de duizend geroepenen slechts vijf en zeventig verschenen. Dit openlijk verzet was een nieuwe teleurstelling voor den gouverneur. En, als om de maat zijner tegenspoeden vol te meten, sprak de minister van koloniën, Lord Earl Grey, de censuur uit, zoowel over Sir Harry Smith als over majoor Warden en dankte beiden af. Het ministerie n.l. verklaarde, dat de regeering het land geannexeerd had, in de meening, dat de bewoners dit algemeen hadden verlangd, maar nu het bleek, dat deze niet genegen waren het gouvernementstegezag te steunen, ja daarvan ontslagen wenschten te zijn, achtte het niet raadzaam dat gezag nog te doen voortbestaan. De Engelsche schrijver Froude zegt: »Wij ondervonden in 1852 dat de oorlogen met de naturellen en Hollanders kostbaar en nutteloos waren, dat het uitzenden van troepen en het dooden van duizenden naturellen een vreemde manier was van beschermen. Wij besloten binnen ons gebied te blijven, ons niet te mengen in de toestanden aan de andere zijde der Oranjerivier, en naturellen en Hollanders alleen te laten, om hun zaken zelf te regelen.»

Het toenmalige ministerie ontveinsde zich dus de moeielijkheden niet, die de vermeerdering van grondgebied voor het gouvernement met zich bracht. De onafzienbare vlakten van den Vrijstaat boden wel een uitnemend terrein voor de van de jacht en veeteelt levende Hollanders, maar beloofden voor de Engelsche industrie en den handel weinig voordeelen.

Terwijl Groot-Brittanje dus op 't punt stond zijn troepen uit den Vrijstaat terug te trekken, was het noodig eerst den Basoetokoning tot zijn plicht te brengen. De nieuwe gouverneur der Kaapkolonie, Sir George Cathcart, verscheen in den zomer (December) van 1852 met tweeduizend man. Hij legde Moshesh een schatting op van tienduizend stuks runderen en duizend paarden. De sluwe Kaffer antwoordde in zijn bloemrijke taal: »De vrede is als de regen, die van den hemel

stroomt, de aarde drenkt en de zaden weelderig doet opschieten." Hij wilde den vrede wel, maar voor het opbrengen van de geëischte schatting schoten, volgens zijn zeggen, zijn zwakke krachten te kort. Hierop besloot de gouverneur de Basoeto's te bestrijden. Eenige hardnekkige gevechten volgden met afwisselenden uitslag, deels tengevolge van de moeilijkheden van het terrein, deels van de groote dapperheid van den vijand. Zelfs werd de gouverneur ten laatste in een gevecht door meer dan tienduizend wilden overvallen, die zijn macht hadden kunnen vernietigen. De slimme koning echter begreep, dat een verdelgingsoorlog van Engelsche zijde 't gevolg zou geweest zijn van zulk een vermetele daad, en gaf aan den avond bevel af te trekken. Kort daarna werd de vrede gesloten, maar de schatting bleef onbetaald. Moshehs meende, dat de Engelsche troepen tevreden konden zijn met den buit aan koeien en paarden, dien zij zich hadden veroverd, en beloofde voortaan zijn onderdanen rustig te houden. Hiermede eindigde deze strijd. De Engelsche troepen trokken naar de Kaap terug, en den 23sten Februari 1854 werd de Vrijstaat onafhankelijk verklaard. Zoo was dan, zooals Lord Cathcart in zijn brieven zegt »het soevereiniteits-kluchtspel uitgespeeld."

En hiermee verlaten we den Vrijstaat, en trekken noordwaarts over de Vaalrivier, om den toestand op te nemen van de trekkers, die we onder Potgieter en Pretorius naar deze streken hebben zien verhuizen. Het kan mijn doel niet zijn al de feiten van deze *verhängnisvolle* geschiedenis van Zuid-Afrika te beschrijven. Ik doe alleen enkele grepen, kies een paar bladzijden. Wie hieromtrent uitvoeriger lectuur verlangt, neme ter hand de werken van Lion Cachet, Roorda Smit, Dr. Jorissen, Reginald Statham, Theal, Froude en anderen.

Gedurende de verwickelingen in den Vrijstaat leefde Pretorius, de vogelvrijverklarde, rustig te Potchefstroom (naar Potgieter-chef), aan de Mooirivier. Dit stadje was in 1839 door Potgieter en de zijnen gesticht. Verontrust door een bericht, dat de Britsche regeering aanspraak maakte op Zuid-Afrika, van de Kaap tot den 26sten breedtegraad, besloot Potgieter

de streken aan de Mooirivier prijs te geven en hooger op de vrijheid te zoeken. Hij trok naar het noord-oosten, naar het gebied, begrensd door het Drakengebergte en sloot een koopcontract met den Amazwazi-stam, waardoor hij en zijn volgelingen eigenaars werden van de districten Lijdenburg, Middellburg en Zoutpansberg. Met de Portugeesche regeering werd een overeenkomst getroffen betreffende de oostelijke grensregeling. Hier werden twee kleine, nauw verbonden republieken gevormd, Zoutpansberg en Lijdenburg. De verhouding der beide kloeke Boerenaanvoerders in 't gebied der Transvaal, Pretorius en Potgieter, was langen tijd gespannen. Eerst in 1852 kwam een verzoening tot stand, die eenige maanden te voren door een andere heuglijke gebeurtenis was voorafgegaan. — Zooals we gezien hebben bij de behandeling van de geschiedenis van den Vrijstaat, was het koloniaal ministerie te Londen van politiek veranderd en besloot Lord Grey het Britsche gebied niet verder uit te strekken dan tot de Oranjerivier. Pretorius, kommandant-generaal der Transvaalsche Boeren, werd uitgenoodigd een verdrag van vrede en vriendschap te sluiten met het Engelsche gouvernement. Nadat zijn vogelvrijverklaring was opgeheven, nam hij de uitnoodiging aan. Hierop werden twee commissarissen, Hogge en Mostijn, naar den Vrijstaat gezonden, waar een samenkomst plaats had met de afgevaardigden der Boeren, aan de Zandrivier. Dit leidde tot de zoogenaamde Zandrivier-conventie, gesloten den 17^{den} Januari 1852. Hierbij werd o. a. bepaald, dat de Britsche regeering den uitgeweken Boeren aan de overzijde der Vaal volkomen vrijheid garandeerde om hun eigen zaken te regelen, zonder eenige inmenging van Harer Majesteits regeering, dat vrijheid van handel en vriendschappelijk verkeer verzekerd werden met de daar toen wonende Boeren en met degenen, die zich daar zouden vestigen, dat beide partijen gebonden zouden zijn door het systeem van noninterventie, dat geen slavenhandel in 't gebied der Transvaal zou gedreven worden, dat wederzijdsche partijen zich verbonden geen handel te drijven in oorlogsmaterialen met de inlandsche volken aan beide zijden der Vaalrivier enz.

Hendrik Potgieter en Andries Pretorius overleefden deze gebeurtenis slechts weinige maanden; beiden overleden reeds in 't volgende jaar. De kloeke, vastberaden Pretorius, een man met een helder hoofd en een warm hart, behoorde tot het type van de Oud-Nederlandsche vrijheidshelden. Hij ging heen, zijn landgenooten vermanende standvastig te blijven in het vertrouwen op God en zich steeds wars te toonen van verdeeldheid en tweedracht. Niet alleen zijn bloedverwanten en vrienden stonden weenende aan zijn sterfbed, maar verscheiden Kafferhoofden stortten tranen over hem en kusten zijn handen.

De kwarteeuw, die verliep tusschen de Zandrivier-conventie in 1852, en de annexatie in 1877, zou men het vijf en twintig jarig bestand kunnen noemen. De geschiedenis toch heeft bewezen, dat Engeland zich alleen zoolang tot het houden van de bij de conventie voorgeschreven verplichtingen geroepen achtte, totdat betere tijden zouden zijn aangebroken, die een hernieuwd ingrijpen in den toestand der Boerenrepublieken zouden veroorloven. Jammer is het, dat de gebeurtenissen binnen de grenzen van de Transvaal, gedurende dit bestand voorgevallen, onwillekeurig doen denken aan de treurige verwickelingen, waarvan in de zeventiende eeuw, binnen de Vereenigde Nederlanden, een ander bestand getuige was. 't Scheen of de oude twisten en familieveeten, die gedurende de gespannen verhouding tot het buitenland hadden gezwegen, thans, nu van dezen kant geen gevaar meer dreigde, de stem krachtiger dan ooit verhieven. De oostelijke districten, Lijdenburg en Zoutpansberg, stonden najverig tegenover de zuidwestelijke, Potchefstroom en Rustenburg, vooral omdat de oude vijandschap tusschen de Potgieters en Pretoriussen, nu de vaders reeds ten grave waren gedaald, door de kinderen uit de vonk, die was blijven smeulen, weer was aangeblazen tot een hoog opflikkerende vlam. In het zuid-westen, in de eigenlijke Transvaalsche landen, waar Martinus Pretorius, de zoon van den ouden voortrekker, groot gezag uitoefende, wenschte men een vereeniging van alle districten onder een centraal bestuur, waar-

van de zetel zooveel mogelijk in 't midden van 't land zou gevestigd zijn, Te dien einde had Pretorius reeds een paar boerderijen aangekocht aan de Apiesrivier, een zijstroompje van de Limpopo, en daar den grondslag gelegd voor het tegenwoordige Pretoria. Lijdensburg en Zoutpansberg waren vijandig gestemd tegen het denkbeeld van een ondeelbare republiek. Niettemin had in 1856 een vergadering plaats te Potchefstroom, van afgevaardigden uit de verschillende districten, waarin een concept werd ontworpen van een grondwet. Bij deze grondwet was bepaald, dat de republiek zou worden bestuurd door een wetgevend lichaam en een president, ter zijde gestaan door een ministerie of uitvoerenden raad. Aan 't hoofd van 't leger zou een commandant-generaal worden geplaatst. Eenigen tijd later werd Pretorius benoemd tot staats-president en Schoeman uit Zoutpansberg tot commandant-generaal. Velen achtten deze keuze gelukkig, omdat ze hoopten dat daardoor de vijandige en gescheiden elementen nader tot elkander zouden worden gebracht. Een oogenblik scheen het zelfs, alsof de tijd niet ver meer af was, dat men een vereeniging zou beleven van alle kolonisten aan weerszijden der Vaalrivier met de familiën, die zich bij de noord-oostelijke Drakenbergen hadden nêergezet tot een grooten Zuidafrikaanschen Vrijstaat. Tot uitvoering van dit plan is 't niet gekomen, ten gevolge van verschillende oorzaken. 't Britsche gouvernement opperde bezwaren, met het oog op de bepalingen der Zandrivier-conventie. De jaloezie en daaruit vloeiende oneenigheid tusschen de kolonisten onderling stond een vereeniging wel het meest in den weg. Ik acht het onnoodig de onverkwikkelijke geschiedenis van den strijd om den presidents-zetel, een strijd waarin verwanten en geloofsgenooten met den wrok in het hart en het geweer in den arm tegenover elkaar stonden, hier te vermelden. 't Verhaal van binnenlandsche onlusten is zelden boeiend. Gedurende deze troebelen werden de kolonisten voor algeheelen ondergang behoed, naast God, door den wakkeren Pretorius, die, als het scheepje der nieuwe republiek in den storm dreigde onder te gaan, met vaste hand het roer greep, ter zijde ge-

staan door den thans in de geheele wereld met roem bekenden Paul Kruger. Na afwisselende toestanden werd eindelijk Pretorius tot president verkozen der Zuidafrikaansche republiek, in 1864. Kruger was toen reeds tot commandant-generaal benoemd. De volgende jaren waren echter nog verre van rustig. Eerst rees een geschil met den Vrijstaat over de grensregeling. Wel was bepaald, dat de Vaal de scheidingsrivier zou zijn, maar 't bleek niet zoo gemakkelijk uit te maken, welke van de vele kleine bronriviertjes, op of bij het Drakengebergte ontspringende, eigenlijk recht had aanspraak te maken op den naam van Vaal. Men kwam overeen de beslissing van deze zaak in handen te geven van den gouverneur van Natal, William Keate. Niet lang daarna werd de hulp van den heer Keate op nieuw ingeroepen, nadat aan den zuid-westelijken kant van Vrijstaat en Transvaal diamantvelden waren ontdekt in het zoogenaamde Griqualand-West. 't Engelsche gouvernement nl. volgde toen terstond een andere gedragslijn.

Had in 1854 de hertog van Newcastle verklaard, dat het voor Engeland niet mogelijk was, „voortdurend troepen op de been te houden om voor uitgeschoven posten te bezetten en te verdedigen, terwijl het toch eigenlijk slechts Kaapstad en de Tafelbaai wettig had verworven”, — thans, in 1870, keurde Lord Kimberley elke uitbreiding van 't gezag der Boerenrepublieken af, omdat de Boeren daardoor „een uitmuntende gelegenheid zouden krijgen voor hun slavenhandel, waarvan onderdrukking der inboorlingen en verstoring van den vrede 't gevolg zouden zijn.” De door den scheidsrechter genomen beslissing, de zoogenaamde arbitrage van Bloemhof, meestal Keate-award genoemd, was ten nadeele der republieken. President Pretorius meende echter niet anders te kunnen doen dan het tractaat te ondertekenen. De volksraad te Pretoria was hierover zeer onstemd en gaf in hooge woorden aan zijn ontevredenheid lucht. Dit deed den president besluiten zijn ambt neer te leggen. Het oudste lid van den uitvoerenden raad, de heer J. Erasmus, werd tot waarnemend president benoemd. Inmiddels werden pogingen aangewend om den

president van den Vrijstaat, den heer Brand, de opengevallen waardigheid in de Transvaal op te dragen. De heer Brand weigerde, omdat hij vreesde, door een vereeniging der republieken de ontevredenheid van Engeland zich op den hals te zullen halen. Aldus teleurgesteld, viel het oog der Transvaalsche Boeren op den heer Burgers. Thomas François Burgers was geboortig uit het Kaapland. In Nederland opgevoed, had hij zich te Utrecht aan de studie der theologie gewijd, was toen naar de Kolonie teruggekeerd en had hier het predikambt aanvaard. Daar hij zich een aanhanger verklaarde van de moderne theologie, werd hij tegelijk met zijn vriend Kotzé door de Kaapsche synode van zijn ambt ontzet. Met zijn bijzondere welsprekendheid wist hij zijn zaak zoo goed te verdedigen, dat het vonnis, over hem uitgesproken, werd herroepen. Hiermede tevreden, besloot hij een andere levenstaak te kiezen en reisde naar de Transvaal, waar hem weldra met groote meerderheid van stemmen de hoogste waardigheid werd opgedragen. Het schijnt vreemd, dat een bevolking, grootendeels bestaande uit mannen, die zich hielden aan 't eenvoudige geloof in de uitspraken van den Bijbel, haar keuze vestigde op iemand van geheel tegengestelde richting. 't Verschijsel is misschien te verklaren uit de omstandigheid, dat de Boeren van meening waren een man van studie, een geleerde, aan 't hoofd der zaken te moeten plaatsen in een tijd, waarin het gebleken was dat het hun ontbrak aan een bekwaam woordvoerder, om in ingewikkelde geschillen hun rechten te verdedigen. Hoe het zij, Burgers legde in Juni 1872 als staats-president zijn eed af in handen van den volksraad.

De nieuwe president zette zich met moed aan den arbeid om hervormingen in 't leven te roepen. 't Finantiewezen was in treurigen toestand geraakt. De koers van het in omloop zijnde bankpapier stond ver beneden de nominale waarde, tengevolge waarvan het crediet der republiek zeer gedaald was. Burgers sloot, met toestemming van den volksraad een leening van zestig duizend pond bij de Kaapsche handelsbank tegen zes procent, ten einde het bankgeld al pari in te lossen.

Ten opzichte van de grensregeling diende hij een protest in tegen de arbitrage van Bloembhof. Dit protest, een meesterstuk van stijl, was met alle zorg en uitvoerigheid bewerkt. Het bevatte meer dan honderd vel druks. De gouverneur der Kaapkolonie, Sir Henry Barkly, aan wien het stuk gericht was, volhardde bij de uitspraak van den scheidsrechter Willeam Keate.

Twee belangrijke zaken hielden bovendien de aandacht van den nieuwen president bezig: de gemeenschap met het buitenland en de toestand van het volksonderwijs. De in- en uitvoer van goederen, voor de republiek bestemd, had hoofdzakelijk plaats over Natal, dat daarvoor hooge tollën vorderde. Burgers wees op de voordeelen, die het land zouden ten deel vallen, wanneer een verbindingsweg tot stand kwam met de aan Portugal behoorende Delagoabaai. Deze baai achtte hij voor de scheepvaart veel gunstiger gelegen dan de haven van Durban. Een spoorweg naar Natal zou bovendien, wegens de moeilijkheden van het terrein, ongelijk grootere sommen kosten dan een lijn van Transvaal naar de Delagoabaai.

De volksraad stelde veel vertrouwen in zijn leider en machtigde hem een leening te sluiten, ten bedrage van drie honderd duizend pond sterling.

Ten einde deze plannen te verwezenlijken, reisde Burgers in 1874 naar Europa, waar hij ongeveer anderhalf jaar vertoefde. De inschrijving voor den aanleg van den geprojecteerden spoorweg werd te Amsterdam geopend. Met zijn gewone voortvarendheid bestelde de president bij Belgische fabrikanten een groote hoeveelheid materialen, die gedeeltelijk ook naar Zuid-Afrika werden verzonden. — Ten einde het onderwijs in zijn land op beteren voet te brengen, wist Burgers onderscheiden uitnemende mannen uit Nederland te bewegen naar de Transvaal te vertrekken, o. a. Dr. J. E. P. Jorissen, schrijver van de „Transvaalsche herinneringen”, een man, die wegens zijn uitnemende diensten het land bewezen, aanspraak heeft op de erkentelijkheid der republiek. De heer Jorissen zag zich oorspronkelijk ten taak gesteld de zaken van het onderwijs te regelen. Toen hij later inzag, dat hij, wegens zijn godsdienstige

begrippen, welke in strijd waren met die der Boeren, deze taak moest laten varen, ging hij over bij de rechterlijke macht en werd weldra benoemd tot staats-procureur.

Bij zijn terugkomst in 1876 vond Burgers de verhouding tusschen het Britsche gouvernement en de Transvaal niet verbeterd. In Engeland begon meer en meer het ideaal van een confederatie der Zuidafrikaansche landen aanhangers te winnen. Het plan een spoorweg te leggen naar de Delagoabaai, wekte bij de Engelschen in 't algemeen en bij de bevolking van Natal in 't bijzonder verbittering. Burgers was een oprecht welmeenend man, wiens hervormingsmaatregelen getuigen van zijn goed hart en onvermoeiden ijver, meer dan van kalm nadenken en rijp beraad. Zijn spoorwegontwerp bracht de republiek in groot gevaar, want Engeland begreep, dat daardoor aan de belangen van havens als Durban en Port-Elisabeth afbreuk gedaan zou worden. Te groote voortvarendheid, gepaard gaande met een te vurig idealisme, waren zijn hoofdgebreken. En die gebreken bleven niet onopgemerkt. De burgers der steden of groote dorpen, voor 't meerendeel zijn geestverwanten, in wie hij zijn steun had gezocht, begonnen hem te wantrouwen en te critiseeren. Hij zelf besefte te laat dat hij de eigenlijke kern der bevolking, de Boeren, niet begrepen, hun te weinig achting toege dragen had. En ook zij werden meer en meer van hem vervreemd, toen hij in modernen geest het onderwijs wilde inrichten. Deze Boeren, die uit het onderzoek van hun ouden Bijbel meer degelijke beschaving hadden geput, dan misschien het deel was van veel stedenbewoners met hun fijnere vormen, deze eenvoudige herders en jagers, wier gezond verstand zeker niet beneveld was door opgedrongen of onbruikbare wetenschap, gaven van hun scherpzinnige menschenkennis blijk, door het oog te vestigen op een man, die wegens zijn uitnemend beleid en heldere inzichten zou medegeteld worden onder de grootste staatslieden onzer eeuw. De heer Kruger werd n.l. gekozen tot vice-president der republiek.

Te dezer tijd geraakte de Transvaal in een oorlog met de inboorlingen in de buurt van het district Lijdenburg, en deze

gebeurtenis gaf aanleiding tot de annexatie in 1877. Een zekere Secoecoeni, hoofdman der Bapedi, een volksstam aan de Basoeto's verwant, had bij 't aanvaarden zijner regeering verklaard vazal te zijn van de republiek, en als zoodanig tot nog toe zijn jaarlijksche schatting opgebracht. De eierzuchtige Kaffer had gedurende Burgers' afwezigheid zijn krijgsmacht aanzienlijk verstrekt met deserteurs van de nabijwonende stammen en in zijn overmoed zich aan veel laakbare handelingen schuldig gemaakt. Hij had Duitsche zendelingen, wien hij bescherming beloofd had, van hun station verdreven en verscheiden Boeren van hun bezittingen en landerijen beroofd. Terstond na zijn terugkomst zond Burgers eenig afgezanten naar Secoecoeni om hem aan zijn plichten te herinneren, maar ze keerden onverrichter zake terug. Nieuwe klachten werden te Pretoria ingediend over de rooverijen van den Bapedikoning. De volksraad besloot tot den oorlog, en Burgers had de kracht niet, zich tegen dit besluit te verzetten, hoewel Jorissen en anderen den raad gaven met Secoecoeni in onderhandeling te treden, omdat volgens hun meening een Kaffer steeds tot schikken en plooiën gezind is, als hij meent zich daardoor eenig stoffelijk voordeel te kunnen verwerven. De president riep een groot getal, meer dan tweeduizend, Boeren onder de wapenen en stelde zich in allerijl aan hun hoofd. Onder hem voerde Pretorius als commandant-generaal het bevel. Een aanzienlijke macht van inboorlingen, drie duizend man van den stam der Amazwazi, bondgenooten der republiek, stond het leger der Boeren ter zijde. De bergvesting Mathebi werd stormenderhand ingenomen, maar voor de vesting Loeloeberg, waarin Secoecoeni zich genesteld had, en die ruim van ammunitie en proviand was voorzien, stiet Pretorius het hoofd. De meeste Boeren hadden weldra genoeg van den veldtocht en verlangden naar huis. Er werd daarom besloten drie forten op te richten in de nabijheid van Secoecoeni's vesting, en deze forten te bezetten elk met honderd man, om zodoende dien vorst langzaam tot gehoorzaamheid te dwingen. Bevelhebber van een dezer forten was de Duitscher Schlieckmann, die den Kafferkoning belangrijke nadeelen toebracht, maar in dezen

strijd sneuvelde. Hij werd opgevolgd door zijn dapperen luitenant Dr. Aylward, door wien in zijn voortreffelijk boek *The Transvaal of To day* de bijzonderheden van dezen krijg meesterlijk zijn beschreven. Aylward en Ferreira, de bevelhebber van een ander fort, dwongen in Februari 1877 Secoecoeni tot het sluiten van een vrede, waarbij hem een oorlogsschatting werd opgelegd van twee duizend runderen.

Engeland zag in dezen oorlog het bewijs, dat de Boeren van de Transvaal op den duur niet waren opgewassen tegen de aanvallen der inboorlingen. Na een niet al te lang tijdsverloop zou de blanke bevolking van Zuid-Afrika door de Kaffers worden overheerd. Er dreigde, zoo beweerde men, een groot gevaar. Bovendien bleven de Boeren niet getrouw aan de bepalingen van de Zandrivier-conventie, want nog steeds werden door hen slaven gehouden. Handel werd in de Transvaal niet gedreven en de finantieele aangelegenheden verkeerden in den treurigsten toestand. De feitelijke staat van zaken was bij lange na zoo donker niet als deze schildering zou doen gelooven. Hierboven hebben we gezien, welke middelen Burgers had aangewend, reeds in 1874, tot verbetering van de finantiën. En wat het houden van slaven betreft, deze beschuldiging bleek ten eenenmale uit de lucht gegrepen, toen er bij de annexatië geen enkele slaaf in vrijheid behoefde gesteld te worden. Engeland was betreffende de toestanden in de Boerenrepubliek in veel opzichten weer verkeerd ingelicht. En dit behoeft waarlijk niet zooveel verwondering te baren, wanneer men zich herinnert, hoe slecht een man als Burgers zelfs wist te oordeelen over de moreele eigenschappen van de beste zijner onderdanen, hoe, volgens het getuigenis van den heer Reginald Statham, de bevolking der Zuidafrikaansche steden in dien tijd meende »dat door Transvaal onder het Britsche gezag te brengen, hetzij dan door een verbond of op andere wijze, de handel zou herleven en zich zou uitbreiden.«

In Januari 1877 verscheen Sir Theophilus Shepstone te Pretoria. Aan het hoofd van een kleine troepenmacht was hij uit Kaapstad over Natal naar de Transvaal gereisd, om in de hoedanigheid van speciaal-secretaris, met volmacht der Engelsche

regeering, daar de zaken te regelen. Door de Engelschgezinde bevolking werd hij met geestdrift ontvangen. Hij bevond, dat president Burgers op alle manieren werd tegengewerkt en dat de bewoners der steden over 't geheel meer gezind waren voor een vereeniging met Engeland, dan onder 't bestuur te staan van een man als Kruger, die zeker de meeste kans had door het volk als staatspresident gekozen te worden, maar dien zij niet wilden, wegens zijn streng Calvinistische beginselen.

Zoo besloot Shepstone den 12^{den} April 1877 de Transvaal te annexeren. Dit geschiedde echter onder uitdrukkelijk protest van een groot aantal bewoners der republiek en van den uitvoerenden raad. Kort daarop werd een deputatie naar Engeland afgevaardigd, bestaande uit de heeren Paul Kruger en Dr. Jorissen, ten einde Lord Carnarvon met den waren toestand bekend te maken. De deputatie had geen succes. De minister verklaarde, naar aanleiding van een mededeeling van Shepstone, dat het protest slechts voor den vorm was geweest, dat het verzet wel zou bedaren, zoodra men aan de nieuwe regeering gewoon was geraakt, en dat het uitlokken van een volksstemming, waarop de deputatie aandrang, in strijd was met de constitutioneele beginselen der Britsche regeering.

Thans, nu de vrijheid verloren was, begon de vaderlandsliefde der Transvalers de banden van eenheid en gemeenschappelijk belang weer nauwer toe te halen. Na de terugkomst der deputatie werd in 't voorjaar van 1878 een volksvergadering belegd en besloten een tweede deputatie uit te zenden, thans bestaande uit de heeren Kruger en Joubert. Ook deze trof het doel niet. De Engelsche regeering hield zich aan het voldongen feit. De deputatie keerde over Natal terug. Daar had ze een conferentie met den hoogen commissaris, Sir Bartle Frere, van wien ze de belofte ontving dat hij eerlang een bezoek aan de Transvaal zou brengen. Op de volksvergadering, in Januari 1879 te Wonderfontein gehouden, werd daarom besloten dat duizenden Boeren den gouverneur op diens reis naar Pretoria tegemoet zouden trekken, ten einde door deze demonstratie te betuigen, hoe weinig zij van de door Shepstone doorgedreven annexatie gediend waren.

In 't zuiden van de Transvaal, aan den weg van Pretoria naar Heidelberg, op de hoeve Kleinfontein, waren in 't begin van Maart 1879 meer dan vier duizend Boeren uit verschillende oorden van het land te zamen gekomen, om den hoogen commissaris te ontmoeten. Hoewel uit den aard der zaak menschen, die tot den herdersstand behooren, minder bekrompen over den tijd denken dan de bewoners eener handelsstad, werd het geduld dezer groote volksvergadering wel wat veel op de proef gesteld. Drie lange weken gingen voorbij, eer de bezoeker verscheen. Het reizen geschiedde in die dagen nog per coach, door muil dieren getrokken. Bovendien hadden verwikkelingen in Natal de reis vertraagd. In 't laatst van Maart kwamen de Engelsche heeren te Kleinfontein aan. Vergezeld van zijn gevolg en door Pretorius begeleid, reed Sir Bartle Frere door de onafzienbare rijen van tenten en ossenwagens, die een straat vormden van bijna een half uur lang. Eerst groette hij links en rechts tegen de langs den weg staande Boeren, maar geen groet werd beantwoord, geen hoed gelicht; overal doodsche stilte. Deze houding maakte op den hoogen commissaris een diepen indruk. Hij bedwong zijn toorn, maar men zag, dat hij verbleekte. Hij had een kort maar koel onderhoud met Pretorius en zette zijn reis voort naar Pretoria. Een paar weken later verscheen hij in een nieuwe samenkomst, thans begeleid door eenige gewapenden en vergezeld van den kolonel Lanyon. Thans was zijn houding welwillender. Hij kon niet nalaten te erkennen dat het verzet tegen de annexatie algemeener was, dan hij zich had voorgesteld. Men overhandigde hem een memorie, door duizenden ingezetenen van de Transvaal geteekend, waarin werd verzekerd dat men gaarne bereid was toe te treden tot een confederatie der Zuidafrikaansche staten, mits de annexatie werd vernietigd. Sir Bartle Frere verklaarde zich bereid deze memorie aan het Britsche ministerie te doen toekomen, hoewel hij er openhartig voor uitkwam, dat, volgens zijn persoonlijke meening, de annexatie moest worden gehandhaafd. Daarna ging de samenkomst uiteen en de hooge commissaris vertrok. Maanden lang liet het antwoord uit Londen zich wachten. En toen het eindelijk

kwam, was het zoo teleurstellend mogelijk. Duidelijk bleek het, dat petitiën en memories niet baatten, dat het Britsche parlement doof bleef voor de wenschen der Boeren. Tegen 't eind van 't jaar had daarom een nieuwe vergadering plaats in de nabijheid van Paardekraal. Hier beloofde men elkander onder eede een zelfstandige regeering te zullen benoemen. Maar zoozeer was men afkeerig van een gewapend optreden tegen het Britsche gouvernement, dat een vol jaar voorbijging, eer dit besluit tot uitvoering kwam. Hoopvol wachtte men den uitslag der verkiezingen in Engeland af. Vielen deze uit in liberalen zin, dan bestond de kans, dat de zaken langs den weg des vredes geschikt werden. De hoop werd ten deele verwezenlijkt in 1880, de liberalen hadden de overhand, maar de toestand in de Transvaal bleef dezelfde. Ja, deze werd nog hachlijker, toen het Kaapsche Parlement op voorstel van Sir Gordon Sprigg een wet ontwierp om plannen te beramen voor een Zuidafrikaansche confederatie, waarin de Transvaal wel opgenomen, maar waarbij op de wenschen der Boeren geen acht geslagen zou worden. Weer namen deze hun toevlucht tot een petitie op groote schaal. Bovendien zonden ze drie afgevaardigden, Kruger, Joubert en Jorissen, naar Kaapstad, om de belangen van hun land tegenover het Kaapsche parlement te bepleiten. Deze maatregelen schenen vrucht te zullen dragen. De Boeren hadden vrienden in 't parlement, die de daad van Sir Gordon Sprigg ten sterkste afkeurden. Het wetsontwerp werd vernietigd en het parlement nam op zich, stappen te doen bij de regeering in 't moederland, tot herstelling van de vrijheid der republiek. Zoo scheen weer de dageraad aan te breken van een nieuwen blijden dag, in welks komst zich velen reeds verheugden. De maat der teleurstellingen zou echter nog niet volgemeten zijn. Sir Bartle Frere, in Engeland teruggekeerd, deelde aan het ministerie mee, dat de meerderheid der Transvaalsche bevolking van een confederatie, als door Sir Sprigg bedoeld was, volstrekt niet afkeerig zou blijken te zijn en dat de herroeping der annexatie, met het oog op de groote menigte van Engelsche kolonisten, hoogst gevaarlijk was, ja misschien een burgeroorlog ten gevolge zou

hebben. Hooge ambtenaren in Zuid-Afrika, zooals kolonel Lanyon en de hooge commissaris Sir Colley, bevestigden dit gevoelen, en verzekerden dat de gevorderde belastingen in de Transvaal zonder protest werden betaald.

Bij vernieuwing was alzoo de Britsche regeering aangaande den stand van zaken op het zuidelijk halfroond misleid en op nieuw zou ze door harde lessen, door grievende feiten, uit haar illusies moeten worden wakker geschokt. Ware het toen slechts voor het laatst geweest!

Te Potchefstroom had een feit plaats, waaruit bleek, dat het betalen der belastingen alles behalve met die onderworpenheid en bereidwilligheid door de Boeren geschiedde, als de ambtenaren wel wilden doen gelooven. Daar zou op last van den fiscus de publieke verkooping plaats hebben van een ossenwagen met bespanning, behoorende aan zekeren Boer Bezuidenhout, die geweigerd had zijn belastingpenningen te voldoen. Op het oogenblik, dat de veiling zou beginnen, verschenen eenige gewapende Boeren, onder aanvoering van Cronjé, die zich van wagen en ossen meester maakten en ze aan den eigenaar terug bezorgden. Deze gebeurtenis werd aanleiding tot den opstand. Terwijl de Britsche regeering proclameerde strenge maatregelen te zullen nemen tegen de aanleggers van het verzét, besloten de Boeren ten langen leste aan hun verbeidende houding een einde te maken en tot daden over te gaan.

Tegen den 10den December werd een volksvergadering belegd te Paardekraal, dezelfde plaats, waar men een jaar geleden ook een samenkomst had gehouden. In 't midden dier maand waren daar bijna negen duizend gewapenden bijeen. Vol geestdrift hadden deze mannen aan de oproeping gevolg gegeven. Allen waren overtuigd, dat een belangrijke crisis was ingetreden. Toen Kruger den heer Jorissen op de vergaderplaats de hand reikte, zeide hij: »Mijnheer Jorissen, 't is klaar!» 1) Dit woord kenmerkt den man van kalm beraad, van vertrouwen op God. Hij had den loop der feiten gadege-

1) F. Reginald Statham, Paul Kruger en zijn tijd.

slagen, de gemoedsstemming zijner landgenooten gevoeld, in de eenzaamheid de nooden van zijn land opgedragen aan zijn God, met wien hij, in navolging van den grooten Zwijger, een vast verbond had gesloten, en thans, nu hem duidelijk was geworden, dat de stem des volks de stem Gods was, nu waren voor hem alle dingen gereed, alsof de komende gebeurtenissen tot de geschiedenis behoorden. Voor hen, die geen hoogere werkelijkheid kennen dan stof en kracht, zijn mannen des geloofs als Willem van Oranje, Gustaaf Adolf, generaal Gordon en Paul Kruger onoplosbare raadsels.

Te Paardekraal werden hoogst belangrijke besluiten genomen. Tegenover de Britsche regeering werd een republikeinsch bestuur gesteld en de teugels van 't bewind werden toevertrouwd aan Paul Kruger, Piet Joubert en Martinus Pretorius. Twee dagen later werd de volkskeuze bekrachtigd door den volksraad. Bovendien besloot men dat de hoofden der regeering hun zetel zouden nemen te Heidelberg. Van dit stadje, niet ver van de grenzen van Natal gelegen, zou men gelegenheid hebben den toegang tot het land te bewaken.

Met een plechtige godsdienstoefening werd deze gewichtige daad besloten. Dr. Jorissen zegt: »Ik wenschte de stift van een Rembrandt te kunnen hanteeren om een teekening te geven van die bonte menigte, grijsaards met vrouw en kinderen, hier en daar op een kampstoel, maar meest op den grond uitgestrekt, tegen de glooiing op, aan de oostzijde van het tegenwoordige monument op Paardekraal. Op den bovensten rand breidde zich een kleine vlakte uit. Daar stonden de tenten der voormannen. Van boven af had men het uitzicht als op een groot amphitheater. In onregelmatige rijen, naar rechts en links, de duizenden burgers, geduldig wachtende en opziende naar het boven hen, op de uiterste punt der bergvlakte opgerichte spreekgestoelte. Een kleine tafel met een Bijbel, en daarover heen een lichte tentbeschutting. De mannelijke gestalte van Van Warmelo rees op; een doodsche stilte legerde zich over allen. Een gebed, een kerklied. Toen stond de prediker op en las iets voor. 't Was een uitnodiging, drie maanden vroeger door ons aan de predikanten van alle

kerken gezonden, hen oproepende, om het volk in de moeilijke worsteling, die aanstaande was, bij te staan. Van Warmelo zwaaide die gedrukte uitnoodiging heen en weder en riep met sterke intonatie, met een stem, die van aandoening trilde: »aan zulk een beroep kon ik geen weerstand bieden; gij hebt mij geroepen; hier ben ik, ik zal met u gaan en staan!»

Toen de volksvergadering uiteengegaan was, vertrokken de leiders der beweging naar Heidelberg, waar de openbare gebouwen in beslag werden genomen. De Britsche regeering, ten volle bewust van het dreigend gevaar, trachtte haar troepen uit Lijdenburg en Standerton te Pretoria samen te trekken. Dit hadden de Boeren voorzien. Voorbeeldeloos snel in hun hewegingen, waren ze reeds op weg om de volvoering van dit plan te beletten. Te Bronkhorst-Spruit, aan den grooten weg van Lijdenburg naar Pretoria, ontmoetten ze een afdeling Engelsche troepen. Op aanmaning der Boeren om terug te trekken, gaf ze een weigerend antwoord. Een scherp gevecht van nauwelijks een half uur eindigde met een volkomen nederlaag der Engelschen. In weinig dagen was 't geheele land in handen der republiekeinen. De Engelsche militaire macht te Pretoria, Lijdenburg en Standerton was volkomen ingesloten, de toegang van de zijde van Natal in het Drakenbergte bezet. Een poging van den gouverneur van Natal, Sir George Colley, om deze bezetting te verdrijven, mislukte geheel. Hij werd verslagen in Januari 1881, bij Laings-Nek. Ruim een maand later waagde de gouverneur een tweede poging. Onverwacht overviel hij het leger der Boeren bij Amajoeba. Toen dezen zoo eensklaps de Engelsche soldaten op den bergtop zagen verschijnen, verbleekten ze een oogenblik van schrik. Weinig minuten later boden zich op de vraag van commandant Joubert tweehonderd vrijwilligers aan om den vijand te verdrijven. Ze snelden de helling op en de bloedige slag bij Amajoeba volgde, waarin Colley sneuvelde.

Thans begon de stemming van het Engelsche ministerie zich belangrijk te wijzigen. De edele premier Gladstone erkende openlijk, dat hij door de berichten zijner Zuidafrikaansche ambtenaren aangaande de gezindheid der Boeren-

bevolking was misleid. Met de hem eigen ridderlijke eenvoudigheid en vrome oprechtheid deinsde hij er niet voor terug een beteren weg in te slaan, ondanks de protesteerende ver-
toogen van militaire autoriteiten. Reeds in Maart werd tusschen den Engelschen generaal Sir Evelyn Wood en commandant Joubert een wapenstilstand gesloten bij Laings-Nek. Kruger was hierover in den beginne niet zeer tevreden, vrezende, dat de vijand tijd trachtte te winnen, ten einde versterking uit het moederland te ontvangen. Toch reisde hij zoo spoedig mogelijk van Heidelberg naar Laings Nek, waar een samen-
spreking zou plaats hebben met de afgevaardigden der Britsche regeering. Hij werd door het leger met groote geestdrift ont-
vangen. Op Woensdag den 16^{den} Maart werd een conferentie gehouden, van 's voormiddags 10 tot 's namiddags 6 uren, tusschen Sir Evelyn Wood en Sir Redvers Buller van Engelsche zijde, en Kruger, Joubert en Pretorius van den kant der Transvaal. Langs telegrafischen weg had Lord Kimberley het besluit van 't Engelsch ministerie medegedeeld, dat aan een koninklijke commissie de taak zou worden opgedragen de grieven te onderzoeken. Hierover ontspon zich een langdurige discussie. Kruger en zijn medeafgevaardigden drongen er op aan, dat in de commissie ook Transvalers zitting zouden heb-
ben. De Engelschen wilden het tegendeel. Ook werd in een der telegrammen gewag gemaakt van het woord suzeriniteit, waaromtrent de Boeren nadere verklaring verlangden. Men besloot het antwoord uit Londen af te wachten. Dit kwam twee dagen later en was teleurstellend. De koninklijke com-
missie zou van alles rapport uitbrengen aan 't Britsche gouvernement, dat de eindbeslissing zou nemen, terwijl van een zelfstandige regeering der republiek geen woord werd gerept. Diep was de verontwaardiging in het leger der Boeren. De algemeene stemming was: liever met de wapenen in de hand sterven, dan zulke voorwaarden aannemen. De bezadigden verwachtten nog uitkomst van de bemiddeling van den heer Brand, president van den Vrijstaat, die beloofd had in het kamp te zullen verschijnen. Deze kwam op Zondag den 20sten Maart. Hij drong aan op minnelijke schikking, op het aannemen

van de voorwaarden. Toen hij zag, dat de Transvalers onverzettelijk bleven, wist hij te bewerken, dat den volgenden dag met de Britsche afgevaardigden een tweede conferentie werd gehouden. Na langdurig samenspreken namen de zaken der republieken een gunstiger wending. De hoofdpunten, die bepaald werden, waren, dat binnen een half jaar de Engelschen het land zouden ontruimen, dat een Engelsche resident zich zou vestigen te Pretoria om de belangen van den Britschen handel te beschermen; de koninklijke commissie zou beslissing nemen omtrent den afstand van grondgebied. Deze besluiten werden in schrift gesteld en door beide partijen ondertekend.

Zoo waren de vredesvoorwaarden vastgesteld. Nu het Britsche gouvernement tot de erkenning was gekomen, dat de Transvaalsche bevolking van geen vreemde overheersching gediend was, had men mogen verwachten, dat het de volkomen onafhankelijkheid der republiek zou hebben erkend, zich ten minste zou gehouden hebben aan de meer genoemde Zandrivier-conventie. In plaats daarvan trachtte men te Londen de vrijheid der Boeren zooveel mogelijk te besnoeien door allerlei beperkingen, die een voortdurende inmenging in de Transvaalsche zaken zouden veroorzaken. De instructie van de koninklijke commissie bevatte o. a. de bepaling, dat volkomen vrijheid van handelen aan den Transvaalschen staat (zou) worden toegestaan, mits die handelingen niet strijdig (waren) met de rechten van den suzerain.

De commissie, bestaande uit Sir Hercules Robinson, Sir J. H. de Villiers en Sir Evelyn Wood, begon haar belangrijken arbeid in Mei en eindigde dien in Augustus 1884. Kort daarop werd de zoogenaamde Pretoria-conventie door Kruger, Joubert en Pretorius geteekend, waarna een volksraad saamgeroepen werd om haar te bekrachtigen. De vergadering van dezen raad werd door Kruger geopend met de bekentenis, dat de conventie zijn volkomen instemming niet had mogen verwerven, dat er bepalingen in voorkwamen, waartegen hij bezwaren koesterde, maar dat hij, met het oog op den vrede en de algemeene belangen van Zuid-Afrika, gemeend had zijn handteekening er niet aan te mogen onthouden. Ook de volksraad

toonde zich niet tevreden over het recht, boven reeds vermeld, aan den suzerain toegekend, over de macht van den resident te Pretoria, die zich in sommige gevallen met het inwendig bestuur zou kunnen inlaten, over den eisch aan de republiek gesteld om de staatsschulden te betalen. Toen minister Gladstone echter per telegram verzekerde, dat de regeering niet ongezind was de conventie te herzien, indien zij na eenigen tijd mocht blijken niet te voldoen, stapte de volksraad over de bezwaren heen en hing zijn zegel aan de vredesvoorwaarden. En hij deed dit, genoopt door de edelste motieven. »De Raad deinst terug voor hernieuwd bloedvergieten tusschen rassen, die geroepen zijn samen te werken en elkander achting toe te dragen; de Raad deinst terug voor hernieuwde tweespalt tusschen de hoofdvertegenwoordigers van het blanke ras in Zuid-Afrika, waardoor de welvaart van alle landen en koloniën in Zuid-Afrika ondermijnd wordt.» Met deze woorden verklaarde en rechtvaardigde de volksraad zijn daad in het bekrachtigingsbesluit.

Dit zijn geen woorden, die opwellen nit harten, zwellende van trots op een drietal roemrijke overwinningen; deze woorden getuigen van de bescheidenheid en nederigheid van mannen, die in eenvoudigheid wandelen met hun God. Zoo spreken geen menschen, vervuld van bitteren haat tegen hun vijand, slechts belust op bloedvergieten, of vlammende op buit.

In de jaren, die nu volgden, bleek het dat de conventie aanleiding gaf tot onderscheiden moeilijkheden. De macht van den suzerain betreffende de betrekkingen met vreemde mogendheden bleek groote bezwaren op te leveren, toen de republiek zich in briefwisseling wilde stellen met de Portugeesche regeering, aangaande het leggen van een spoorlijn naar de Delagoa-baai. Het Engelsche gouvernement maakte aanmerking op den naam Zuidafrikaansche republiek, door de Boeren gebezigd, en eischte, dat men van Transvaalstaat zou spreken, waartegen van hun zijde de Boeren gekant waren. Ook rezen weer lastige geschillen over de grensregeling in het westen en over 't betalen der staatsschulden.

De gebeurtenissen van 't jaar 1883 gaven aanleiding tot het

besluit om een deputatie naar Engeland te zenden, met den last aan te dringen op de beloofde herziening der conventie. Lord Kimberley maakte n.l. in dit jaar plaats als minister van koloniën voor Lord Derby, een gematigd man, van wien men omtrent de behartiging van de belangen der republiek gunstiger verwachtingen koesterde, dan van zijn voorganger. En in de republiek was de opperste leiding terzelfder tijd toevertrouwd aan een man, die zich verheugen mocht in het volle vertrouwen zijner landgenooten. Paul Kruger was met groote meerderheid, met 3431 stemmen tegen 1171 op Joubert, gekozen tot staatspresident.

Ten einde eenige zekerheid te hebben van het welslagen van de taak der deputatie, werd dr. Jorissen in 't voorjaar van 1883 naar Engeland gezonden. Hij had het genoegen van Lord Derby de verzekering te verwerven, dat de deputatie zou worden ontvangen. Deze vertrok daarop in November naar Europa. Ze bestond uit de heeren Kruger, S. J. du Toit en N. J. Smit.

't Ontbrak in Engeland van zekere zijde niet aan pogingen om de oude beschuldiging tegen de Transvalers, dat zij de naturellen onderdrukten, weer in herinnering te brengen en de deugden der Kafferstammen te idealiseeren.

De minister ontving echter de deputatie met alle welwillendheid. Zij stelde Zijn Excellentie een memorie ter hand, waarin behalve op de boven reeds genoemde bezwaren, gewezen werd op het feit, dat de Pretoria-conventie was ontworpen door de koninklijke commissie, en niet in overleg met een commissie uit de burgers, dat de volksraad zijn gravamina niet had ontveinsd, en dat door deze conventie op enkele punten de bepalingen van de voorloopige vredesvoorwaarden te Laings-Nek waren geschonden. Zij sprak de hoop uit, dat de nieuwe conventie beschouwd zou mogen worden als een overeenkomst tusschen twee met elkander gelijkstaande partijen.

Na velerlei correspondentie en herhaalde samenkomsten kwam eindelijk in Februari 1884 de Londen-conventie tot stand. Daarin werd o.a. het suzeriniteitsrecht belangrijk beperkt, zelfs volgens de meening van velen feitelijk opgeheven, omdat aan de republiek volkomen vrijheid gelaten

werd aangaande haar betrekkingen met en de vertegenwoordiging aan vreemde hoven, terwijl de rechten van den Britschen resident te Pretoria werden teruggebracht tot die van een consul. Alleen werd bepaald, dat de republiek geen verdrag zou mogen sluiten met eenigen staat, behalve met den Oranje-Vrijstaat, zonder goedkeuring van Hare Britsche Majesteit. De naam der republiek zou voortaan zijn: Zuidafrikaansche republiek.

Een maand later bracht de deputatie een bezoek aan ons land en velen zullen zich nog herinneren, met hoeveel geestdrift zij overal werd begroet. Ze bezocht Amsterdam, den Haag en deed een tochtje door de noordelijke provinciën. Een der vruchten van haar bezoek aan Nederland was de benoeming van Dr. Leyds tot staats-secretaris. Na een uitstapje te hebben gedaan naar Berlijn, vertrok ze over Parijs naar Lissabon, om daar de plannen te regelen betreffende den aanleg van een spoorlijn naar Lourenço Marquez.

De eerste jaren na Krugers bezoek waren vrij rustig voor de republiek. Een paar malen werd haar hulp ingeroepen door Kafferhoofden, die zich in den strijd tegen naburige stammen niet konden staande houden.

Verscheiden jaren had Engeland een hardnekkigen strijd gevoerd met den dapperen Zoeloe-koning Cetewayo, wiens gebied grensde aan de kolonie Natal. Deze strijd was geëindigd met Cetewayo's onderwerping en de verdeeling van zijn land, in drie deelen. Het eene deel kwam onder Britsche heerschappij, een ander werd toegewezen aan den Kafferhoofdman Usibepu, terwijl Cetewayo zich met het overige moest tevreden stellen. Toen de laatste spoedig daarop overleed en zijn opvolger door Usibepu werd aangevallen, riepen de in 't nauwgebrachten de hulp der Boeren in. Een kommando onder Lucas Meyer trok het Kafferland binnen, en herstelde de rust. De afstand van eenige groote stukken land was het loon voor den bewezen dienst. Uit dit kleine grondgebied werd het republiekje Vrijheid gevormd, dat weinige jaren later bij de Zuidafrikaansche republiek werd ingelijfd.

De wijziging, door de laatste conventies gebracht in de westelijke grens der republiek, leidde tot een verwickeling, die

zich in den beginne gevaarlijk liet aanzien. Door 't verplaatsen der grenzen was een Beetsjoeanenstam, vroeger door de republiek beschermd, aan die bescherming onttrokken en stond thans ten doel aan de veroveringszucht van een met Engeland bevriend Beetsjoeanenhoofdman Mankoroane. Toen ook hier door de zwakke partij de hulp der Boeren werd gevraagd, begreep de regeering te Pretoria daaraan geen gevolg te mogen geven, op grond van de met Engeland gesloten overeenkomst. Eenige Boeren, wonende in de nabijheid der grens, verleenden de hulp op eigen ban en voet, zegevierden, en werden betaald met eenig grondgebied, waar zij zich metterwoon vestigden en waaraan zij den naam gaven van Stellaland. Een oogenblik scheen deze daad de ontevredenheid op te wekken van 't Britsche gouvernement, maar toen het bleek, dat de republiek met dit feit niets had uit te staan, kwamen de gemoederen weer tot kalnte. Kort daarop werd het Beetsjoeanaland tot een Engelsche bezitting verklaard.

Een ander veel belangrijker gebeurtenis deed weldra den blik der beschaafde wereld richten naar dit afgelegen deel van Afrika. De onafzienbare golvende, klippige, met steppengras begroeide vlakten, waar hier en daar een groepje boomen aan het oog eenige rust gunt, bleken schatten van edele metalen te verbergen, welke met die van Californië en Australië konden wedijveren. Reeds in 1870 was goud ontdekt bij Marabastad, in het meergenoemde district Zoutpansberg. Negen jaar later kwamen de kwartshoudende goudaderen ten zuiden van het dal der Kaaprivier en van den in de buurt gelegen Spitskop aan het licht. Honderden gelukzoekers, Engelschen, Duitschers, ook Nederlanders, waren daar weldra samengestroomd. De voornaamste plaats, Barberton, telde binnen weinige jaren haar inwoners bij duizenden en prijkte met kerken, hôtels en café's. — In 1884 en '86 vond men in 't zuiden der republiek, aan den Witwatersrand over een groote uitgestrektheid goudhoudende kwartsaderen. De plechtige stilte dezer streek, waar tot nog toe de herder of de jager had rondgezworven en waar slechts enkele boerenhoeven op uren afstand van elkander verspreid lagen, moest nu plaats maken voor 't geraas en gestamp van machines, voor 't getier van een naar rijkdom dorstende menigte.

Als met een tooverslag verrees dorp op dorp; maar 't centrum werd Johannesburg, dat in 1889 reeds 13,000 in 1895 40,000 inwoners telde en tegenwoordig reeds tot een stad van 100,000 zielen is geklommen.

De regeering der republiek, geleid door haar bekwamen en gematigden president, die in 1888 met een verpletterende meerderheid was herkozen, opende de poorten des lands zoo wijd mogelijk voor den breeden en onafzienbaren stroom van vreemdelingen, die in het Eldorado hun geluk wenschten te beproeven; haar ambtenaren waren steeds met de meeste voorkomendheid bereid inlichtingen of bescherming te verleenen. Hoewel niet ieder uitlander zijn Nabobsdroomen vervuld zag, en de gevaarlijke beurshandel in mijnaandeelen honderden teleurstelde of ruïneerde, bestond in de mijndistricten een toestand van zekerheid en veiligheid, als in de goudvelden van Australië, Californië of Klondyke niet gevonden wordt of werd. 't Was waarlijk geen gemakkelijke taak, waarvoor de staatslieden der republiek zich zoo onverwacht geplaatst zagen: het administreeën van rijke goudvelden en het voorzien in de behoeften, het tegemoetkomen aan de wenschen eener bevolking, welke uit de meest verschillende nationaliteiten zich hadden opgehoopt in een wereldstad, die als een wonderboom op het vroeger zoo eenzame hoogveld was opgegroeid. De behoefte aan goede verkeerswegen deed zich al spoedig gevoelen. De spoorweg van Kaapstad reikte slechts tot Kimberley, de Natsche lijn had haar eindstation te Lady-Smith. Van daar tot Johannesburg moest alles met ossenwagens worden vervoerd. In 1889 bleven langen tijd de winter- en voorjaarsregens uit, het gras langs de groote wegen was verdord, waardoor het den trekossen aan voedsel ontbrak en de toevoer van levensmiddelen naar de wereldstad gedurende eenige maanden onmogelijk werd. De prijzen der noodzakelijkste artikelen stegen tot een ongekende hoogte, de hongersnood stond aan de deur. Er kwam gelukkig verandering, spoediger dan men verwacht had, toen de Voorzienigheid de gebeden der vrome Transvalers verhoorde en het dorstige land overvloedig drenkte. Niettemin rezen te Johannesburg klachten tegen de regeering, als zou deze stelselmatig den aanleg van spoorwegen tegengaan. Andere

grieven volgden, vooral tegen het vorderen van belasting en het niet verleenen van stemrecht. De regeering van haar kant deed met gewenschten spoed stappen om den toestand te verbeteren. Reeds in Mei 1898 werd op voorstel van den president door den volksraad besloten meer spoorwegen te doen aanleggen en die in verbinding te brengen met de Koloniale lijnen. Grooter moeite kostte het den president, een ander voorstel te doen aannemen, n.l. de instelling van den tweeden volksraad, ten bate der uitlanders. 't Voorstel vond krachtige bestrijding, maar de warme en standvastige verdediging van Kruger had de overhand.

Daardoor verwierven de uitlanders het recht, terstond na hun nationalisatie, de leden van dezen tweeden volksraad te kiezen, terwijl ook zij zelf daarvoor twee jaar later verkiesbaar zouden zijn. Dit besluit viel te Johannesburg in goede aarde en de regeering ontving van de *Chamber of Mines* aldaar adressen van hartelijke dankbetuiging.

De betrekkingen tusschen de Zuidafrikaansche republiek en Engeland waren gedurende deze jaren over 't geheel van zeer vredelievenden aard geweest. Een tijd van welvaart, van ontwikkeling op elk gebied scheen voor Zuid-Afrika te zijn aangebroken, toen aan den verren horizont wolken zichtbaar werden, die een onweder voorspelden. Om zonder beeldspraak te spreken: Engeland veranderde tegenover de Transvaal van politiek.

Ten einde oorzaak en aanleiding van deze veranderde houding te begrijpen, zal 't noodig zijn, dat we een blik slaan op gebeurtenissen in 't zwarte werelddeel, buiten de grenzen der republiek.

Boven is reeds opgemerkt, dat het Beetsjoeanaland met het republiekje Stellaland in 1885 onder Britsch protectoriaat werd gebracht. Een jaar later werd dit gebied tot den 22sten breedtegraad aan de Kaapkolonie verbonden, zoodat de Transvaal ook aan den westkant aan Engeland paalde. Daarmede niet tevreden, trachtte Albion de Zuidafrikaansche republiek geheel te omvademen en ook in 't noorden, aan gene zijde der Limpopo, zijn »invloedssfeer» uit te breiden. Tusschen deze rivier en de groote Zambezi, welker loop door Livingstone is opgespoord,

ligt een golvend veld met gras en in kleine groepen staande boomen bedekt, waar de reiziger weken en maanden kan rondzwerven, zonder het einde te zien. Deze vlakke, uitnemend geschikt voor de veeteelt en op veel plaatsen vruchtbaar genoeg om er landbouw op uit te oefenen, heeft een droog, doch gezond klimaat, ook voor den Europeaan. De oostelijke grens wordt door bergland gevormd, waardoor het gescheiden is van de lage, ongezonde kuststreken, met haar miasmen, tsetsevliegen en doodende koortsen. Dit land draagt de sporen van vroegere bevolking in enkele ruïnes en verlaten mijnontginningen, en de beroemde Duitsche ontdekkingsreiziger Mauch meende hier het rijke Ofir des Bijbels te hebben gevonden, het land, waar eens de tijdgenoot van koning Salomo, de koningin van Scheba, had geregeerd.

Dit gansche gebied, hoogvlakte, bergland en laagland, werd sinds eeuwen gerekend tot de Portugeesche kroonlanden te behooren. Reeds in de 15de eeuw had Portugal zich op verschillende plaatsen langs de west- en oostkust van Afrika gevestigd en, langzaam voorttrekkende, steeds verder en verder zijn vlag in 't binnenland doen wapperen, totdat een breede gordel, dwars door 't werelddeel, Angola met Mozambique, west- met oostkust verbond. Maar nu was een machtiger gekomen om dien buit te deelen. Het genoemde land tusschen de Limpopo en de Zambezi wordt door onderscheiden negerstammen bewoond, deels verwant met de Zoeloes. Een dier stammen de Matebele of Matabili, evenals alle Zoeloes zwerfziek en oorlogzuchtig, had de zwakkere bevolking onder 't juk gebracht en werd in den tijd, waarvan hier sprake is, geregeerd door koning Lobengula, den zoon van den reeds vroeger genoemden Mozilikatze. Zijn residentie was Boelowayo. Met dezen vorst sloot Engeland in 1888 een contract, waarbij hij beloofde geen landen te zullen afstaan of mijnconsessies te verlenen, zonder de toestemming van 't Britsche gouvernement. Weinig maanden later verwierf reeds een Engelsche firma het recht in zijn rijk een mijn te exploiteeren. Portugal teekende tegen deze daad protest aan, maar de Britsche regeering verklaarde, dat het betwiste gebied door de Portugeesche regeering onbezet was gelaten.

Deze veroveringspolitiek was het werk van een man, wiens naam thans in Europa met verschillende gewaarwordingen wordt genoemd, wiens streven en drijven de oorzaak of de aanleiding geweest is van ingrijpende verwickelingen. Cecil Rhodes, de zoon van een Engelsch predikant, is geboren in 1853. Ter wille van zijn zwakke gezondheid vertrok hij als jongeling naar Zuid-Afrika, en klom daar spoedig op tot een man van beteekenis. Te Kimberley vond hij het middel om de vele diamantmaatschappijen, die in woedenden wedstrijd met elkander de prijzen van dit edelgesteente steeds deden dalen, tot één compagnie te vereenigen, de z. g. De Beers consolidated company, waardoor hij tevens den grondslag legde van zijn groot vermogen. Weldra was hij de premier in 't Kaapsche parlement en kort daarna eerste minister van de Kaapkolonie. Uit verschillende reisbeschrijvingen had hij de schoonheid van het Matebeleland leeren kennen. Zijn onbegrensde ondernemingszucht spiegelde hem het ideaal voor, dit land tot wingewest te maken, en weldra vond hij in 't moederland de midelen om mannen van invloed en vermogen voor zijn plannen te winnen. De omstandigheden waren bovendien in zijn voordeel. Salomo heeft gezegd; er is niets nieuws onder de zon. Wat er nu is, is reeds voorlang geweest en het verleden herhaalt zich in den tegenwoordigen tijd. De Oostindische compagnieën; de Hudsonsbaaicompanie en veel andere dergelijke vennootschappen, vruchten der 17^e eeuw, hebben sinds jaren opgehouden te bestaan, omdat ze niet meer met den tijdgeest overeenkwamen. En toch — aan 't eind der 19^e eeuw hernieuwt Engeland het oude, door geotrooieerde compagnieën te stichten, vereenigen met uitgebreide rechten, om onder bescherming van, maar zonder kosten voor den staat, diens invloed en macht in vreemde werelddeelen uit te breiden. Zoo ontstond o. a. de North-Borneo-company en de British South-Africa-company. Deze laatste is meer bekend als Chartered-company, naar het charter of de handvest, in vijf en dertig artikelen, waarin haar rechten en verplichtingen zijn opgenomen. Ze staat onder toezicht van het gouvernement te Londen en verwierf octrooi voor den tijd van vijf en twintig jaren.

Reeds in 1890, gedurende de onderhandelingen met Portugal, toog een bende gelukzoekers, onder aanvoering van Dr. Leander Jameson, Matebele en Mashonaland binnen. Groote wagens, getrokken door ossen en een paar locomobielen voerden ze mede, en stichtten aan den oostelijken rand eenige fortjes: Victoria, Charter en Salesbury. Laatstgenoemde plaats koos Jameson, die weldra tot administrateur van het nieuwe gebied, Rhodesia, werd aangesteld, als zijn residentie. In korten tijd was Salisbury een aardig stadje met verscheiden flinke gebouwen. Een telegraafdraad werd gespannen naar Kaapstad en thans is reeds een spoor aangelegd van laatstgenoemde stad over Kimberley, Vrijburg, Mafeking en Sjosjong naar Boelowayo. Want het rijk van Lobengula bestaat niet meer: de dappere Matabele zijn gevallen door de maxim-kanonnen der blanke veroveraars. Zeker heeft de edele Livingstone, toen hij veertig jaar geleden deze streken doorkruiste, een dergelijk tragisch einde niet toegewenscht aan een volk, welks geestelijk en stoffelijk welzijn hij met christelijke toewijding zocht, dat hem, den man »met de leeuwenmanen,» liefhad als een vader.

Keeren we thans naar de Zuidafrikaansche republiek terug. Voorloopig bleef het daar nog rustig. Paul Kruger werd in 1893 opnieuw tot hoofd van den staat gekozen, zeker niet overeenkomstig den wensch eener steeds machtiger wordende partij in de goudstad, die liever een minder standvastig en waakzaam man in zijn plaats had gezien. Cecil Rhodes, die met grenzenlooze volharding de Britsche invloedssfeer door de Chartered company uitbreidde in de verste binnenlanden van 't werelddeel, begon ook een begeerigen blik op de Transvaal te slaan. Een paar pogingen, in 1894 door hem aangewend, om zich in de zaken der republiek te mengen, mislukten. De eerste was een voorstel om de helft van de transportontvangsten uit de goudmijnen toe te kennen aan den spoorweg der Kaapkolonie, terwijl de overige helft zou gedeeld worden door den Natalschen en den in aanleg zijnden Delagoabaai-spoorweg. 't Werd door de regeering te Pretoria verworpen, omdat hierdoor beide laatstgenoemde lijnen achtergesteld zouden worden bij den veel langeren weg naar Kaapstad.

't Andere voorstel hield in, dat de republiek zich zou aansluiten bij het handelsverdrag tusschen den Oranje-Vrijstaat en de Kaapkolonie. 't Gevolg van dezen stap zou zijn geweest, dat ook Natal zich verplicht zou hebben gezien het hooge tarief van de handelsvereëning aan te nemen, tengevolge waarvan veel levensbehoefden in de Transvaal aanmerkelijk in prijs zouden zijn gestegen. 1) Ook dit voorstel leed daarom schipbreuk. In 't volgende jaar, 1895, werd de Delagoabaaispoorweg, de lijn van Pretoria over Middelburg naar Lourenço Marquez, plechtig geopend, en bij de feestelijkheden schenen de betrekkingen tusschen de republiek en de koloniale regeering zoo gunstig mogelijk te zijn. Weinig maanden later rees er een ernstig geschil. In 1894, toen de Kaapsche spoorweg was doorgetrokken naar Johannesburg, was men overeengekomen op de Kaapsche lijnen en die van de Zuidafrikaansche spoorwegmaatschappij doorlopende vervoerprijzen te heffen, gedurende de volgende drie jaren. Thans kwam onverwacht de Kaapsche regeering met de kennisgeving, dat zij op haar lijnen de prijzen voor 't vervoer van sommige artikelen aanmerkelijk had verlaagd. De Transvaalsche (Zuidafrikaansche) spoorwegmaatschappij nam, met goedkeuring der regeering terstond haar maatregelen, door op het traject van haar lijn, dat aansluit aan den Kaapschen spoorweg, de tarieven zooveel te verhoogen., dat de doorlopende prijs dezelfde bleef. Hierover verstoord, verzond van dit oogenblik af de Kolonie haar goederen tot het eindstation van haar eigen lijn, aan den zuidelijken oever der Vaalrivier, en van daar over den stroom met ossenwagens naar Johannesburg. De wederwerking volgde van de regeering der republiek, toen deze de driften of overtochtsplaatsen der Vaalrivier afsloot. Zooals te verwachten was, regende het klachten bij 't Britsche gouvernement te Londen, waarin den uitvoerenden raad der republiek het recht werd ontzegd driften, die geopend waren geweest, te sluiten, en deze daad werd genoemd strijdig met de conventies. Ten einde verdere onaangenaamheden te voorkomen, legde de Zuidafrikaansche regeering het hoofd in den

1) F. Reginald Statham, t. a. p.

schoot, en verbond zich geen stappen ten opzichte der driften te doen, zonder de Engelsche regeering te raadplegen.

Onder de uitlanders te Johannesburg begon de ontevredenheid in dit jaar steeds grooter afmetingen aan te nemen. De pas opgerichte Transvaalsche Nationale Unie, welker president rechtsgeleerd adviseur was van de grootste kapitalisten, gaf door tal van manifesten uiting aan de grieven. Deze liepen hoofdzakelijk over de prijzen der steenkolen, het dynamietmonopolie, in- en uitvoerrechten, mijnbelasting en hooge spoorwegtarieven. Het bestek dezer opstellen laat niet toe deze zaken in 't breede te behandelen. Een enkel woord slechts hierover. Onpartijdige beoordeelaars getuigen, dat de steenkolen aan den Rand niet hooger in prijs zijn, dan elders, en dan de Zuidafrikaansche spoorwegmaatschappij betaalt. De dynamietprijzen, die volgens de klagers te hoog waren (85 shillings per kist), werden door den volksraad verlaagd. In- en uitvoerrechten bedragen niet meer dan in de Britschen koloniën, en de mijnbelasting is aanmerkelijk billijker. In Canada (Klondyke) bedraagt ze thans 10 procent, in de Transvaal bijna 0,6 procent van de jaarlijksche opbrengst. Aangaande de spoorwegtarieven heeft de regeering al weder het hare gedaan, om bezwaren uit den weg te ruimen door de vrachtprijzen belangrijk te verlagen, tengevolge waarvan in 't vorig jaar de staatsinkomsten met een som van 700,000 pond sterling verminderd waren. — Maar er was meer, er was een taalkwestie en een stemrechtqwestie. De uitlanders maakten er de regeering van de republiek een grievé van, dat in de gesubsidieerde scholen het onderwijs in het Nederlandsch gegeven en dat die taal in officieele stukken gebruikt wordt. Op het onbillijke dezer klacht is herhaalde malen geweest. Niemand toch kan het vreemd vinden, dat de regeering van een land zich van de landstaal bedient, van de taal, die hier vóór 't ontdekken der goudvelden door negen tiende der bevolking werd gesproken. Bovendien heeft men terecht opgemerkt, dat de later gekomen uitlanders, hoewel de statistiek hen onder de Engelschen telt, voor verreweg 't grootste deel uit het Kaapland afkomstig zijn, waar twee derde der bevolking 't Nederlandsch spreekt. Daarbij komt, dat de republiek zeer mild is

in 't verleenen van subsidiën aan die scholen, waar Engelsch wordt onderwezen, wanneer ze de zekerheid heeft, dat ten minste eenige uren per week aan 't Nederlandsch worden besteed. En eindelijk beseft men in de Transvaal zeer goed, dat met het prijsgeven van de taal ook de nationaliteit op losse schroeven wordt gezet.

Over de klacht der uitlanders, dat men hun het kiesrecht onthoudt, is veel gesproken en geschreven. Den Heer Hofmeyr, hoofd van den Afrikaner Bond, werd voor eenige jaren de vraag gedaan, door een Engelschman, of weldra het kiesrecht zou worden verleend aan de uitlanders. Het verstandige antwoord was: »'t Is wel mogelijk, wellicht, na vijf jaar genaturaliseerd te zijn, zooals Frankrijk, Amerika en andere landen eischen; maar de bepaalde tijd zal eerst verstreken moeten zijn. Ik moet openhartig bekennen niet in te zien, hoe men verwachten kan stemgerechtigd burger in eenig land te worden, zonder dat land trouw te zweren. Men moest geen pogingen meer doen om zulke dubbelzinnige verhoudingen door te drijven". 1)

Men heeft er de Zuidafrikaansche regeering een grievende van gemaakt, dat zij het kiesrecht voor den eersten volksraad verleent aan hen, die genaturaliseerd zijn, 't geen geschieden kan twee jaar nadat ze daarvoor ingeschreven werden bij den veldkornet, echter met deze bepaling, dat er twaalf jaar, sedert die naturalisatie moeten verlopen zijn. Deze wet getuigt van groote, hoewel geenszins overbodige voorzichtigheid. Maar al te duidelijk was het streven gebleken van Rhodes te Kimberley, waar hij de verschillende maatschappijen tot een alvermogende compagnie had omgeschapen en feitelijk alle mijnwerkers in de hoogste mate afhankelijk had gemaakt. Te Johannesburg, waar het ideaal van samensmelting en vereeniging der mijnen meer en meer aanhangers verwierf, zou, indien al te spoedig het stemrecht werd verleend, zich een gevaarlijke macht hebben kunnen ontwikkelen tegen de regeering, een macht, welke onbeperkt gezag voeren zou over een menigte van werklieden, die geheel van haar afhankelijk zouden zijn.

1) F. Reginald Statham, t. a. p.

Had de republiek gedurende de laatste jaren geen uitingen gehoord, geen feiten aanschouwd, waarin vijandige bedoelingen kenbaar waren, ze zou de vrijzinnige hervormingen, waarmee ze begonnen was in 1890, door het instellen van den tweeden volksraad, langzamerhand hebben uitgebreid. Nu de zaken echter zóo stonden, was haar de onafwijsbare eisch gesteld de poorten te bewaken tegen vreemde indringers.

Om naturalisatie was het den meesten uitlanders ook niet te doen. Ze wilden meer: stemrecht zonder naturalisatie; een ongehoorde eisch. De Engelschman, beweerde men, zou, al werd hij ook burger van een ander land, toch Britsch onderdaan blijven, en waarom zou dan naturalisatie noodig zijn? Dat deze bewering sedert de naturalisation-act van 1870 allen grond mist, scheen men niet te bedenken. 1)

Vreemde indringers, maar in andere beteekenis als zoeven bedoeld, stonden reeds aan de grenzen. We zijn n.l. genaderd tot de Jameson-raid, de bekende roekelooze onderneming van denzelfden Schotschen doctor, dien we met zijn hoopje gelukzoekers Matebeleland hebben zien binnenstormen, om er de vlag der Chartered company te planten.

Den 31sten December 1895 ontving Paul Kruger onverwacht het bericht, dat de Britsche troepen bij Malmanie, ten noorden van Mafeking, de grenzen waren overgetrokken. Zich niet latende misleiden door sommiger meening, alsof bereden troepen der Chartered den kortsten weg door de Transvaal hadden gekozen om Matebeleland te bereiken, nam de wakkere staatspresident oogenblikkelijk zijn maatregelen. In ongelooflijk korten tijd waren een vierhonderdtal Boeren opgezeten onder de commandanten Cronjé, Potgieter en Malan. Ze ontmoetten den vijand op den weg, die van de westgrens naar Johannesburg loopt, een eindweegs ten westen van Krugersdorp. Jameson opende het vuur op de stellingen der Boeren, dat geen uitwerking had, omdat deze gedekt waren door heuvels en rotsblokken. Daarna richtten de Boeren, die tot nogtoe hadden afgewacht, hun buksen op de vrijbuiters, en doodden verschei-

1) Dr. Hendrik P. N. Muller, De Zuid-Afr. republieken en Rhodesia.

dene paarden en eenige mannen. Toen bracht Jameson een twaalfponder in batterij, waardoor de Boeren een aantal paarden verloren. Potgieter wist hem echter af te slaan, en de vijand ziende, dat de weg naar Krugersdorp versperd was, rukte zuidwaarts op. Gedurende den nacht werd hij door Cronjé gevolgd, wiens legertje door hulptroepen van heinde en ver steeds aangroeide. Den volgenden dag kwam het tot een hernieuwd gevecht. De vrijbuiters leden de nederlaag en vluchtten naar eene naburige hoeve, waaruit ze weldra de witte vlag lieten waaien. Jameson en zijn officieren werden gevangen genomen en onder een sterk geleide naar Pretoria gevoerd. Over het doel van dezen roekeloozen inval zijn de meest uiteenlopende meeningen verkondigd, evenals over de vraag of Jameson dien had beproefd met of zonder medeweten van Rhodes. Misschien was 't plan geweest den »hervormers" te Johannesburg de hand te reiken en hun steun te verleen en tegen de regeering der republiek. Hoe het zij, op den 31sten December maakte het hervormings-comité aldaar door haar secretaris openlijk bekend, niets van den inval geweten te hebben. Inmiddels spoedde zich de hooge commissaris, de bezadigde Lord Rosmead, van Kaapstad naar Pretoria, om met den staatspresident over de te nemen maatregelen te beraadslagen. De conferentie had plaats op den 6^{en} Januari 1896. Kruger eischte de ontwapening van Johannesburg binnen vier en twintig uren. Dit geschiedde: den 8^{en} Januari werden de wapens overgeleverd en in de goudstad was de revolutie gebroken. Terstond daarop werd het lot beslist van Jameson en zijne officieren. Voor de Transvaalsche rechtbank zouden ze zeker ter dood verwezen zijn. Maar de president toonde ook in deze zaak weer zijn groote edelmoedigheid en staatsmansbeleid. Hij achtte het niet raadzaam, duizenden Engelschen in de republiek door een streng vonnis te verbitteren. Niettegenstaande de tegenkanting van verschillende legercommandanten, werd besloten Jameson en de zijnen aan Engeland over te leveren. Aan den anderen kant vond Kruger het noodig tegenover het hervormingscomité te Johannesburg streng op te treden. Vier en zestig leden van dit comité werden gevangen gezet en moesten terecht staan voor het hooggerechtshof van de republiek. Na-

dat de rechter in April 't vonnis had gewezen, moest het bekrachtigd worden door den uitvoerenden raad. Ook thans pleitte de staatspresident voor genade. Ze werden tot geldboeten veroordeeld. Toen enkele voorstanders van strenge gerechtigheid den President herinnerden aan de geëxecuteerden te Slagters-Nek, vroeg hij: »Keurt gij de daad bij Slagters-Nek goed? Zoo niet, waarom vraagt ge mij dan dat voorbeeld te volgen?»

Hiermede was de zaak van Jamesons inval met de onmiddellijke gevolgen daarvan in de republiek afgeloopen. Weinig maanden later kwam de tijding, dat de Engelsche rechtbank een rechtvaardig vonnis over deze daad had uitgesproken. De staatspresident zag in 1897 in zijn hernieuwde benoeming het bewijs dat hij het vertrouwen zijner landgenooten nog in hooge mate deelde.

Van den toestand der laatste paar jaren zal ik weinig behoeven te zeggen. De berichten daaromtrent, door de nieuwsbladen ons medegedeeld, liggen nog versch in 't geheugen. Gedurende korten tijd scheen de politieke hemel helder te zijn. Maar weldra hoorde men nieuwe klachten, vooral van de zoogenaamde South-African-League, aan welker hoofd Rhodes staat. De voornaamste klachten betroffen het Lombardfeit, dat betrekking had op de beweerde mishandeling van eenige kleurlingen, Britsche onderdanen te Johannesburg; de Edgarzaak, betreffende het doodschieten van een Engelschman, Edgar, door een dienaar der politie, — en de Amphitheaterzaak, aangaande een oproer, tijdens een vergadering van genoemde League, in het amphitheatergebouw te Johannesburg, welk oproer door de politie niet zou zijn tegengegaan. De beschuldigingen, door den Engelschen minister Chamberlain hoog opgenomen, werden door de regeering te Pretoria op waardige wijze weerlegd. Maar ook hierbij bleef het niet. De minister eischte op grond van de conventie gelijke politieke rechten voor alle blanken in de republiek, niettegenstaande de artikelen dezer conventie slechts gewag maken van burgerlijke rechten, van recht van verblijf, van koopen en verkoopen enz. En toch is de heer Kruger er niet voor teruggedeinsd naar Bloemfontein te reizen, om met den hoogen commissaris

zels binnenlandsche aangelegenheden te bespreken, ten einde langs vriendschappelijken weg de stemrechtkwestie tot een gewenschte oplossing te brengen. Die oplossing scheen gevonden, toen 't Britsche gouvernement verklaarde voldaan te zullen zijn, als 't stemrecht vijf jaar na de naturalisatie verleend werd en de goudvelden een vierde van 't getal der leden van den volksraad zou kiezen, dat geschillen in 't gevolg door arbitrage zouden vereffend worden, en de suzeriniteitsaanspraken zouden vervallen. Toen de regeering te Pretoria zich hiertoe bereid verklaarde, trok Engeland de voorwaarde betreffende het afstand doen van de suzeriniteit weer in. De Transvaalsche regeering deed nog een laatsten stap, door aan te dringen op gezamenlijk onderzoek. 't Britsche gouvernement antwoordde daarop, dat het hiervoor te laat was.

Zoo moesten dan opnieuw de wapenen beslissen en begon in October van 't vorig jaar een oorlog, zoo bloedig en moorddadig, als Zuid-Afrika er nog geen heeft aanschouwd. Welke der beide partijen dien strijd heeft gewild is een vraag, die door 't geheele vaste land van Europa eenstemmig wordt beantwoord.

Wat het einde zal zijn, is alleen bekend bij dien God, die op Zijn tijd recht en gerechtigheid zal doen zegevieren. Overtuigd van de rechtvaardigheid van zijn zaak, stelt de oude staatspresident op den Almachtige zijn onwrikbaar vertrouwen. Kort voor den oorlog (deelde onlangs *de Bazuin* mede) sprak de heer Schoeman tegenover Kruger zijn vrees uit, dat de volksraad nog iets meer zou toegeven aan de aanmatigende tegenpartij. »Vroeger» zeide hij, »had men weinig volk en geen kanonnen; toen was er moed: nu is men bevreesd.»

»Ik weet niet,» was het antwoord, »Schoeman, hoe gij uw nachten doorbrengt; maar ik breng ze door, worstelende met God. Doe gij dat ook. Slaap niet, maar worstel met den Heere om het behoud van ons land!» En de oude president stortte tranen, zoodat Schoeman ook zat te schreien.

Eeuwig waar blijft het woord van den vromen dichter:

Wie op den hoogen God vertrouwt
Heeft zeker op geen zand gebouwd!"